

TARTU ÜLIKOOL

Pärnu kolledž

Sotsiaaltöö osakond

Kersti von Schwanenflügel

**SOTSIAALNE TALUPIDAMINE NAATSAKU
TALU NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Valter Parve MSW

Pärnu 2017

Soovitan suunata kaitsmisele .....

(juhendaja allkiri)

.....

(kaasjuhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud "...“..... a.

TÜ Pärnu kolledži ..... osakonna juhataja

.....

(osakonna juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

..... (töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Sotsiaalse talupidamise teoreetilised käsitlused ja areng Euroopas ning steinerpedagoogika	7
1.1. Sotsiaalne talupidamine ning selle areng Euroopas	7
1.2. Sotsiaalse talupidamise mõju-uuringud Euroopas	15
1.3. Steinerpedagoogika sotsiaalses talupidamises	18
2. Sotsiaalse talupidamise tulemuslikkus Naatsaku talu näitel	22
2.1. Naatsaku talu ajaloo ja rehabilitatsiooni programmi ülevaade	22
2.2. Uurimismetoodika ja valimi kirjeldus	25
2.3. Sotsiaalse talupidamise tulemuslikkuse uuringu ülevaade	26
2.4. Uuringu tulemuste arutelelu ja järeldused	36
Kokkuvõte	41
Viidatud allikad	44
Lisa 1. Naatsaku talu programmis osalenud noortele saadetud ankeetküsitlus eesti keeles	48
Lisa 2. Naatsaku talu programmis osalenud noorte vanematele saadetud ankeetküsitlus eesti keeles	50
Lisa 3. Telefoni intervjuu suunavad küsimused Naatsaku talu programmis osalenud noorele	52
Summary	53

SISSEJUHATUS

Eesti tervishoiu- ja sotsiaalpoliitika on muutumas seoses riigi demograafiliste muutustega. Riik otsib uusi lahendusi, et jätkusuutlikult rahastada tervishoiu- ja sotsiaalsektorit.

Eestis on sotsiaal- ja hoolekande teenuste arendamisel üheks eesmärgiks seatud de-institutsionaliseerimine (Sotsiaalministeerium, 2014, lk 21). Eesti regionaalarengu strateegias (2014) on oluliste punktidenä välja toodud rahvastiku ja majandustegevuse koondumine suurematesse linnadesse, ressursside ja arenguvõimaluste tagasihoidlik kasutamine teatud toimepiirkondades, hõre-asustusega alade kohanemiskeskused ja piirkondliku arendustegevuse kasutamata potentsiaal (Siseministeerium, 2014, lk 8–15). Strateegia mõne läbiva põhimõttena on välja toodud teenuste hea ruumiline kättesaadavus ja lähimuse põhimõtte regionaalses ja kohalikus arengus (Siseministeerium, 2014, lk 20–22) Sotsiaalne talupidamine pakub selleks suurepärase võimaluse ühendades endas teenuste pakkumise väikeettevõtlike arendamisega maapiirkondades, lisaväärtuseks võimalused kohaliku kogukonna kaasamisel luua uusi töökohti ja arendades regionaalset toimetulekut.

Eestis on sotsiaaltalupidamine veel idee tasandil. 2016. aastal läbiviidud uuringus Eesti sotsiaalse talupidamise olukorrast selgus, et ainult viis ettevõtet defineerib end „sotsiaaltaluna“ (Varik, 2016, lk 23). Vähenenud huvi ja kaasatus on tingitud info puudumisest, ressursside piiratusest ja keerulisest rahastamise süsteemist (Varik, 2016, lk 40). Eestis ei ole läbi viidud põhjalikke uuringuid sotsiaalse talupidamise programmide mõjust kliendi arengule ja toimetulekule peale teenuse kasutamist. Lõputöö uurimisprobleemiks on seatud sotsiaalse talupidamise, kui sotsiaal-/rehabilitatsiooniteenuse mõju ühe sihtgrupi näitel Eestis, et anda otsene ja sisuline ülevaade teenustes. Lõputöös läbi viidud uuring annab sisendi antud sotsiaaltöö meetodi mõjust ühele sotsiaaltöö sihtgrupile ning aitab tutvustada seda erinevatele huvigruppidele.

Lõputöö eesmärk on uurida sotsiaalse talupidamise mõju nii teenuse kasutaja kui ka tema eestkostja ehk lapsevanema seisukohalt (tulenevalt sihtrühmast) ning seeläbi tutvustada valdkonda huvigruppidele: Eesti väiketalud, sotsiaaltöö sihtrühmad, koolid ja kohalikud omavalitsused. Uurimisküsimuseks on: kas ja kuidas mõjuvad sotsiaalse talupidamise meetodid sihtrühmale.

Uurimisülesanded:

- selgitada sotsiaalse talupidamise olemust;
- selgitada välja sotsiaalse talupidamise programmide mõju teenuse kasutajale Euroopa riikide näitel;
- anda ülevaade sotsiaalse talupidamise seosest Steinerpedagoogikaga Naatsaku talu näitel;
- viia läbi küsitlus Naatsaku talus sotsiaalse talupidamise programmi läbinud sihtrühma liikmetega;
- viia läbi ankeetküsitlus Naatsaku talus sotsiaalse talupidamise programmi läbinud sihtrühma vanematega;
- analüüsida programmi mõju sotsiaalsele sihtrühmale pikemas perspektiivis (kuni 12 aastat peale programmis osalemisest) Naatsaku talu näitel;
- anda uuringu tulemuste põhjal kliendikeskne ülevaade sotsiaalse talupidamise tulemuslikkusest,

Uurimisülesannete lahendamiseks kasutati kombineeritud uurimismeetodit. Veebikeskkonnas „Connect.ee“ koostati poolstruktureeritud ankeetküsitlus. Ankeedi koostamisel lähtuti sarnastest uuringutest (Elings, 2012, lk 16; Leck, Upton, & Evans, 2015, lk 748–753) ja sotsiaalse talupidamise teoreetilisest käsitlest (Di Iacovo & O’Conner, 2009, lk 21). Täidetud ankeetide põhjal valiti välja intervjueeritav, et selgitada välja teenuse kasutaja subjektiivne arvamus sotsiaalse talupidamise tulemuslikkusest ja mõjust pikemas perspektiivis.

Töö koosneb kahest osast. Teoreetiline osa keskendub sotsiaalse talupidamise mõiste ja Steinerpedagoogika tutvustamisele läbi uuringute. Oluliseks allikaks on Limbrunneri ja van Elseni koostatud materjalid. Samuti kasutatakse Wilkinsoni koostatud Steinerpedagoogikat tutvustavat raamatut „*Steinerpedagoogika vaimne aluspõhi*“ ning

eelnevalt nimetatud autorite avaldatud uuringuid (*Overview of Social Farming and Rural Development Policy in Selected EU Member States*) ja temaatilisi bakalaureuse- ning magistritöid. Antakse ülevaade Naatsaku talu ajaloost, tegevusest ja sihtgrupist. Tuuakse näiteid sotsiaalse talupidamise mõjust sihtgrupile Euroopa riikides, kasutades Elings. M poolt koostatud uuringut „*Effects of care farms*“ ja Leck, Upton, Evans, 2015 aastal koostatud uuringut „*Growing well-beings: The positive experience of care farms*“.

Empiirilises osas viiakse läbi ankeetküsitlused Naatsaku talus teenust kasutanud sihtrühmaga ning nende vanematega ja võrreldakse ja analüüsitakse kogutud andmeid teoreetilises osas tutvustatud uuringutega. Lisaks tutvustatakse telefoni teel läbi viidud intervjuu tulemusi ja tehakse kokkuvõtte. Antakse ülevaade uuringu mõjust sihtrühmale ja tuuakse välja peamised mõjutegurid sihtrühma seisukohalt. Lõputöö lugejad saavad ülevaate praktilisest sotsiaalsest talupidamisest ja selle mõjust sihtrühmale. Sellega loodab autor tõsta avalikkuse teadlikkust antud valdkonnas ja innustada huvigruppe (väiketalunikud, sotsiaalsed sihtrühmad, koolid, kohalikud omavalitsused) rakendama sotsiaalse talupidamise meetodit teiste kasutuses olevate sotsiaaltöö meetodite kõrval.

Märksõnad: sotsiaalne talupidamine, (sotsiaalne) toimetulek, Steinerpedagoogika, antroposoofia, aianduslik teraapia, terapeutiline sotsiaaltalu.

1. SOTSIAALSE TALUPIDAMISE TEOREETILISED KÄSITLUSED JA ARENG EUROOPAS NING STEINERPEDAGOOGIKA

1.1. Sotsiaalne talupidamine ning selle areng Euroopas

Peatükis tutvustatakse sotsiaalse talupidamise olemust läbi erinevate terminite ja illustreeritakse neid näidetega sotsiaalsetes talupidamistes läbiviidud uuringutest. Sotsiaalne talupidamine kui termin ei ole üheselt defineeritud ja koondab enda alla mitmeid nimetusi. Inglise keeles on kasutusel terminid: *farming for health* (tervendav talupidamine), *green care* (roheline hoolekanne), *care farming* (hooletalu), *social farming* (sotsiaalne talupidamine). Eestis on valdkonna määratlemisel enim kasutusel mõiste „sotsiaalne talupidamine“. Nimetused tähistavad põllumajandusliku suunaga (taimekasvatus, loomakasvatus) ettevõtete seotust sotsiaalteenus(t)e pakkumise ja/või loomisega, seejuures on initsiatiiv talunike ja kohaliku kogukonna poolne (Di Iavaco & O’Conner, 2009, lk 21). Eestikeelne tõlge terminitele on sarnane Kerli Variku 2016 (lk 13) aasta bakalaureuse töös välja toodud terminitele, et tagada ühetine arusaamine valdkonnast.

Termin – *Farming for health* – tervendav talupidamine on kasutusel juba 1800. aastatest vaimse erivajadustega inimeste ravis, kui saksa juhtiv reformist Johann Christian Reil rõhutas põllumajandusliku lisategevuse (aiandus, loomade pidamine) tähtsust toonaste vaimuhaiglate juures. Põllumajandusliku tegevusega seotud teraapia puhul on oluline see, et nii teenuse pakkumisel kui ka tootmisel on pöhirõhk põllumajanduslikul tootmisprotsessil, mitte kliendi vaimsetel või käitumuslikel probleemidel.

Tervendava talupidamise tõenduspõhisust on vähe uuritud. Põhjalikum uuring Saksamaal viidi läbi 1995 aastal Langenfeld haiglas ja Sondern farmis, Wuppertalis, kus küsitleti

225 patsienti. Uuringu tulemused tõid esile kolm tähtsamat aspekti patsientide seisukohalt (Neuberger...2006, lk 195–197):

- patsientide füüsilise tervise paranemine;
- eneseteadvuse laienemine;
- suhtlemisoskuste paranemine.

Põllumajanduslik teraapia Saksamaal on ka tugevalt seotud antroposoofilise ja ökoloogilise maailmavaatega ning on suunatud kõigile sotsiaaltöö sihtrühmadele: vaimse, füüsilise ja psüühilise erivajadusega inimestele, sõltuvusprobleemidega inimestele. Seda rahastatakse mõneti ka riiklikest allikatest sarnaselt kutse- ja tööalase rehabilitatsiooniga. (Neuberger...2006, lk 196)

Green care on kasutusel võrdselt terminiga *care farming* ja on kõikehõlmav termin. See viitab põllumajandusega tegelevale asutusele, kus üheks oluliseks aspektiks on rehabilitatsioon ja teraapia erinevatele sotsiaaltöö sihtrühmadele. Hea näide edukast valdkonna arendusest on Madalmaades, kus aastal 2012 oli 1050 asutust, mis tegelesid terapeutilise rehabilitatsiooniga talukeskkonnas. Madalmaade näitel jagunevad sellised asutused kaheks (Dijkshoorn-Dekker, n.d.):

- põhitegevuseks on põllumajandus (vähemalt esimestel tegevusaastatel);
- põhitegevuseks on rehabilitatsioon ja sotsiaalteenused.

Sihtrühmad on aastate jooksul laienenud, kaasates psüühilise, vaimse, käitumusliku ja füüsilise erivajadusega inimesi igas vanuses. Samuti pikaajalisi töötuid, vanureid (ka dementseid) ja endisi kinnipeetavaid ja sõltlasi (Dijkshoorn-Dekker, n.d.). Teenust pakkuvatele farmidele on välja töötatud kvaliteedistandardid, mida taotletakse läbi riikliku Põllumajandus- ja terviseameti (Quality assurance..., 2017).

Termin *social farming* – sotsiaalne talupidamine – on Euroopas sagedamini kasutusel. Erinevad huvirühmad üle Euroopa (talunikud, talunikke ühendavad organisatsioonid, teenuse kasutajad, teenuse kasutajaid ühendavad organisatsioonid, sotsiaalseid ja tervisealaseid teenuseid pakkuvad organisatsioonid, kohaliku võimu organid ja valitsus) näitavad üles järjest suuremat huvi valdkonna vastu (Di Iavaco & O’Conner, 2009, lk 21). Sotsiaalne talupidamine käsitleb endas kahte mõistet: multifunktsionaalne talupidamine ja kogukonnapõhine sotsiaalhoolekanne/tervishoid. See hõlmab kõiki tegevusi, mis on

seotud põllumajandusega ning aitavad kaasa kogukonnas sotsiaalteenuste loomise või pakkumisega. Näiteks võivad teenusteks olla rehabilitatsioon, teraapia, kaitstud töö või elukestev õpe (*Ibid*, lk 21).

Eestis pakutakse näiteks hobuteraapiat mitmetes taludes: Kukrumäe Ratsakool (Eesti Ratsaspordi Liit, 2017), MTÜ Arma Hipoteraapia- ja Ratsakeskus (Arma Ratsatalu, *s.a.*). Lisaks on Eestis ratsutamisterapeutide liit: MTÜ Eesti Ratsutamisteraapia Selts, mis alustas tegevust 2006. aastal.

Sotsiaalse talupidamise tüüpe võib eristada erinevate kriteeriumide alusel, kuid tihti on piirid hägused ja kattuvad. Erinevused on nii eesmärkides, organisatsiooni tüübis, põhitegevustes kui ka sihtrühmades. Eesmärkide põhjal eristades tuuakse välja kolm rühma (Di Iavaco & O'Conner, 2009, lk 35):

- Hooldusele orienteeritud (sotsiaalse talupidamisega tegelevad ettevõtted pakuvad hooldusteenuseid, mida rahastatakse avalikust sektorist. Teenus võib sisaldada ka teraapiat ja hariduslikku programmi, kuid eesmärgiks ei ole tööoskuste parandamine);
- Tööoskuste parandamisele ja tööharjumusele orienteeritud (kätkeb endas tööharjutust, kaitstud tööd ja praktika võimalusi. Rahastatakse osaliselt avalikust sektorist. Teenuse kasutajad võivad saada ka palka ja olla talus juhendajateks);
- Haridusele orienteeritud (jaguneb kaheks: 1. põhikoolile suunatud programmid mis toimuvad üks või mitu korda aastas ja tutvustavad noortele talupidamist, toiduga seotud aspekte, erinevat elustiili ja loodust. 2. käitumisraskustega, kooliprobleemidega, sotsiaalsete probleemidega ja perekondlike probleemidega lastele suunatud programmid. See on esindatud kõikides riikides kus tegeletakse sotsiaalse talupidamisega, kuid on vähem nähtavad ja levinud).

Organisatsiooni tüübi järgi eristatakse sotsiaalseid talupidamisi kolme põhirühma (*Ibid*, lk 35):

- Kolmas sektor (mittetulundusühingud, kelle rahastus tuleb avalikust sektorist. Kõige rohkem on see sektor esindatud Prantsusmaal, Iirimaa, Itaalias ja Sloveenias. Ettevõtte omanikuks ja juhiks on katusorganisatsioon, mis võib olla nii religioosse taustaga, kui ka näiteks teenusekasutajaid ühendav organisatsioon.

Madalmaades ja Flandrias on esindatud ka antroposoofilise suunitlusega ettevõtteid);

- Erasektor (eraettevõtted, tavaliselt talumajapidamised, mis teevad koostööd haridusasutustega, tervishoiusektoriga ja õigussektoriga, ning saavad sealt otsese või kaudse rahastuse. Erasektor on laialdasemalt esindatud Madalmaades ja Belgias);
- Avalik sektor (ettevõtted osa riiklikust süsteemist ja on ühendatud haridus-, sotsiaal-, tervishoiu-, või õiguslike asutustega. Töötajateks on vastava asutuse personal. See sektor on enim esindatud Iirimaal).

Lisaks saab sotsiaalseid talupidamisi organisatsiooni tüübi põhjal eristada tööjõu kasutamise alusel. Näiteks perefirmitel on talupidajad, kes pakuvad lisaks põhitegevusele sotsiaalteenuseid, mille motiiviks võib olla nii humanitaarne, kui ka religioosne põhjus. Kogukonna põhised algatused on ellu kutsunud kirikulikumise või sotsiaalselt aktiivsete inimeste poolt. Selle tüübi näiteks võib tuua Camphilli liikumise, mis keskendub vaimse tervise probleemidega inimeste aitamisele ja loob neile võimalused kogukondlikuks elamiseks ja kaasab neid ühiskonda (Social Renewal..., *n.d.*). Professionaalsed asutused on riigi poolt loodud ja kasutavad eriharidusega spetsialiste. Ka kogukonna põhised asutused kasutavad erialaspetsialiste ja võivad oma tegevuses sarnaneda avaliku sektori institutsioonidega. Viimasena võib välja tuua ka teenusekasutajate endi juhitud asutused, mis sarnanevad mõnede kolmanda sektori poolt hallatud organisatsioonidele. (Di Iavaco & O'Conner, 2009, lk 38, 39)

Sotsiaalseid talupidamisi eristatakse ka vastavalt sihtrühmade mitmekesisusele. On ettevõtteid, mis tegelevad vaid ühe kindla sihtrühmaga. Saksamaal, Sloveenias ja Iirimaal on enam esindatud ühele sihtrühmale keskendunud ettevõtted. Belgias ja Madalmaades on sihtrühm ühe ettevõtte lõikes laiem. Samuti on see nii ka Prantsusmaal, Itaalias ja Iirimaal, kuid keskendutakse kergematele probleemidele ja erivajadustele. (*Ibid*, lk 38–39)

Põhitegevuse alusel saab sotsiaalsed talupidamised jagada kaheks (*Ibid*, lk 40):

- Põhitegevuseks on põllumajandus;
- Põhitegevuseks on teenuse pakkumine.

Põhitegevus määrab ettevõtte peamise sissetuleku allika ja personali valiku. Peamise tegevusena teenuse pakkumise puhul on töötajad erialaspetsialistid ja tihti on tegemist avaliku sektori institutsioonidega (*Ibid*, lk 40).

Sotsiaalse talupidamise areng tänapäevases mõistes on riikide lõikes erinev ja sõltub konkreetse riigi kultuurist, rahvastiku tervisest, sotsiaalhoolekande ja hariduse korraldusest. Kindlat alguspunkti on raske määrata, kuid märkimisväärne sotsiaalsete talupidamiste arvu tõus on pärit 1960. aastatest. Madalmaades ja Iirimaal oli sotsiaalse talupidamise algatus seotud ka antroposoofilise ja kristliku liikumisega ning keskkonnavalase teadlikkuse tõusuga. Saksamaal hoogustus sotsiaalne talupidamine 1980-90. aastatel, kui ökoloogilised põllumajandussaadused hakkasid populaarsust koguma. (Di Iavaco & O’Conner, 2009, lk 25)

Sotsiaalsete talude puhul ei ole ühte kindlat struktuuri ja ettevõtluse vormi. Ettevõtted on nii mittetulundusühinguid, füüsilisest isikust ettevõtjad, osaühingud, perefirmit, kooperatiivid jne (O’Connor, Lai, & Watson, 2010, lk 4).

2011–2014 aastal viidi läbi „MAIE“ (*Multifunctional Agriculture in Europe*) projekt, mis koondas ja ühendas Madalmaade, Soome, Tšehhi vabariigi, Saksamaa, Bulgaaria, Portugali ja Itaalia esindajaid kelle ülesandeks oli (Multifunctional..., n.d.):

- edendada sotsiaalse talupidamise liikumist;
- toetada maapiirkondi võrgustiku loomisel;
- arendada sotsiaaltöövaldkondi mis on seotud põllumajandusega;
- luua sidemeid erinevate euroopa riikide aktivistide ja ühenduste vahel.

Projekti käigus viidi läbi konverentse ja koolitusi nii organisatsioonide esindajatele, kui ka projektis osalenud talunikele/ettevõtetele. Loodi veebikeskkond, mis annab reaalselt infot osalejate staatusest ja arengust ning projektidest sotsiaalse talupidamise valdkonnas. Samuti töötati välja õppekava sotsiaalse talupidamisega alustajatele (Krüger, 2014, lk 10–14).

Sotsiaalse talupidamisega tegelevaid ettevõtteid on paljudes Euroopa riikides. Vastavalt teenuse arenduse toetusele riiklikul tasemel, jagatakse need riigid nelja astmesse (Multifunctional Agriculture ..., n.d.):

- teerajajad riigid – arendatakse projekte, mis viivad ellu sotsiaalse talupidamise põhimõtteid, initsiaatoreid on vähe ja ühiskond ei ole hästi informeeritud (Sloveenia, Bulgaaria, Tšehhi vabariik);
- keskmises arengufaasis olevad riigid – sotsiaalsete projektide arv ja mitmekesisus kasvab, kuid puudub seadusandlus ja riiklikud finantseeringud ei ole garanteeritud (Prantsusmaa, Portugal, Soome, Saksamaa);
- hästi arenenud süsteemiga riigid – tervishoiusektor on teadlik sotsiaalse talupidamise raames pakutavatest teenustest. Sotsiaalsed talunikud on teadlikud teenusepakkumisega kaasnevatest lisasissetulekute võimalusest ja on arendanud teenust. Seadusandlus on hästi arenenud ning on loodud finantseerimisvõimalused teenusele (Itaalia, Madalmaad, Ühendatud kuningriigid);
- ametlikult tunnustatud süsteemidega riigid – erinevad struktuurid (teadlased, huvigrupid, ministeeriumid) teevad koostööd, ning on loodud toetav seadusandlus (Norra).

Malcolm Payne toob oma artiklis (2016) välja Ühendkuningriikides areneva sotsiaalpoliitika suuna, mis liigub kogukonnateenuste ja isikukesksuse poole. Põhjusena toob ta välja riiklike ressursside kokkuhoiu ja teenusekasutaja vaba valiku pooldamise. Kriitikaks sellisele arengule on riikliku vastutuse vähenemine ja eriolukordadega mitte arvestamine (Payne, 2016, lk 94–96).

Eestis on sotsiaalne talupidamine esimesel ehk teerajaja tasemel, kuid on tekkinud huvigrupid. Teema on leidnud laiemat kajastust alates 2010. aastast, kui maaeluvõrgustik koostöös Eestimaa Talupidajate Keskliiduga algatas rea sündmusi, milleks olid ümarlaud, konverents, lühiuuring, õppereisid ja teemapäevad (Maamajanduse infokeskus, *s.a.*).

Läbiviidud lühiuuring keskendus sotsiaalse talupidamise olukorrale Eestis 2011. aastal. Küsitletavaid oli 50. 46% olid avaliku sektori töötajad, 30% erasektorist ja 24% mittetulundussektoris. Uuringusse kaasati eelkõige isikuid, kes olid osalenud mõnel temaatilisel sündmusel. Uuringu tulemustest selgus, et enamuse vastajate regionaalses piirkonnas ei eksisteeri sotsiaalset talupidamist, kuid 44% märkis, et vajadus sellise teenuse järele on olemas. (Lühiuuringu..., 2011) Osalejate teadlikkus sotsiaalse

talupidamise teenustest oli hea, mis võis tuleneda ka uuringu ülesehitusest. Suurimate probleemidena toodi välja ressursside puudulikkus ja vähene info valdkonnast.

Sotsiaalne talupidamine on seotud ka eesti sotsiaalpoliitiliste arengutega. 2016. aastal valminud Heaolu arengukava koosneb kahest üldisest eesmärgist ja neljast alaeesmärgist. Lõputöö kontekstis tasub esile tuua üldised eesmärgid (Kruuse, 2016, lk 5, 7):

- Kõrge tööhõive tase ning pikk ja kvaliteetne tööelu;
- Sotsiaalse ebavõrdsuse ja vaesuse vähenemine, sooline võrdsus ning suurem sotsiaalne kaasatus.

Alaeesmärkidest puudutab lõputöö otsesemalt kahte punkti (*Ibid*, lk 5):

- Inimeste majanduslik toimetulek on adekvaatse ja jätkusuutliku sotsiaalkaitse toel paranenud;
- Inimeste võimalused iseseisvalt toime tulla, kogukonnas elada ning ühiskonnaelus osaleda on tänu kvaliteetsemale kõrval-abile paranenud.

Eesmärkide saavutamiseks võib ühe meetmena kasutada ka sotsiaalse talupidamise teenust, kuna see toetab väikeettevõtlike arenemise kaudu tööhõive paranemist maapiirkondades (O'Connor, 2010, lk 37). Samuti suureneb sotsiaalne kaasatus kuna kliendid on informaauses keskkonnas. Sotsiaalses talupidamises saavad kliendid õppida igapäevaseks eluks vajalikke oskusi ilma spetsiaalse juhendamisetä ehk läbi kaasamise praktilistesse tegevustesse, ning suudavad (loodetavasti) teadmisi rakendada ka edaspidises iseseisvas elus (Limbrunner, 2013, lk 18,19). Iseseisvaks toimetulekuks kogukonnas saaks Eestis rohkem rakendada Pahkla Camphilli näidet kogukonnas elamise teenusest vaimse erivajadusega inimestele (<http://pahklack.org/>).

Kruuse (2016) toob oma artiklis välja sotsiaalsektori toetuste rahalise piiratuse ja vajaduse otsida uusi lahendusi teenuste ja nõustamise näol. Samuti rõhutab ta isikukeskset lähenemist, et pakkuda abivajajale just talle sobivaid abimeetmeid. Oluliseks on ka isikukeskne lähenemine ja probleemide ennetamine. (Kruuse, 2016, lk 7–9)

Sotsiaalne talupidamine oleks Eesti kontekstis innovatiivne teenus. Samuti viitavad uuringud (vt alapeatükk 1.2.) teenuse isikukesksele ja (tõsiseid) probleeme ennetavale mõjule.

2016. aastal valminud Kerli Variku bakalaureuse töö kajastab sotsiaalset talupidamist teenuse pakkuja aspektist, keskendudes organisatoorsele küsimustele. Eestis tegutsevad sotsiaalsed talupidamised pakuvad erinevaid teenuseid: aiandus- ja loomateraapia, sotsiaalturism, ööpäevaringne hoolekanne, kogukonnas elamise teenus. Bakalaureusetöö valim koosnes viiest ettevõttest, kes määratles ennast sotsiaalse taluna. (Varik, 2016, lk 36) Bakalaureuse töö käigus kogutud andmete põhjal tuuakse välja teenuse kasutajate enesehinnangu tõus, füüsilise vormi paranemine (seoses hipoteraapiaga) ning klientide rahulolu. Küsitluses osalenud sotsiaalsed talupidamised tõid esile ka ressursside puuduse, katusorganisatsiooni vajalikkuse, mis koondaks enda alla Eestis tegutsevad sotsiaalsed talupidamised ja ühiskonna vähese teadlikkuse (*Ibid*, lk 36).

Eestis on sotsiaalne talupidamine leidnud laiemat kajastust alates 2010. aastast, kui korraldati temaatilisi konverentse, ümarlaudu ja õppereise katusorganisatsioonide tasemel. Eestis tegutseb loetud arv sotsiaalseid talupidamisi, kuid huvi valdkonna vastu suureneb. Samuti suundub eesti sotsiaalpoliitika jätkusuutlike lahenduste otsimisel de-institutsionaliseerimise poole.

Käesolevast peatükist selgus, et sotsiaalne talupidamine kui valdkond hõlmab erinevaid lähenemisviise teenuse pakkumisel. Teenuse sisu ja vormi iseloomustamiseks kasutatakse erinevaid termineid, mis viitavad professionaalsele teraapia ja ravi osakaalule teenuses. Siiski on valdkonnas oluliseks aluseks loomade ja/või taimede eest hoolitsemise kaasamine protsessi. Sotsiaalse talupidamise algatus on reeglina eraalgatus ning esimesed sammud teostatakse talupidajate poolt. Seadusandlikud aktid töötatakse välja hiljem, kui ühiskonna informeeritus on paranenud ja vajadus teenuse järele suurenenud. Kuigi sotsiaalne talupidamine on pika ajalooga, ei ole see teenus paljudes riikides tunnustatud meetod rehabilitatsiooni ja sotsiaalteenuste pakkumisel, kuna valdkonna arendus erineb riigiti. Autori arvates on oluline selline arenguprotsess, kus teenus töötatakse välja iga kliendi vajadustest lähtuvalt ja koos kliendiga. See baseerub ühiskonna reaalsele vajadusele ja ei ole kunstlikult ellu kutsutud, ning seetõttu võib osutada ka efektiivsemaks meetodiks.

1.2. Sotsiaalse talupidamise mõju-uuringud Euroopas

Sotsiaalse talupidamise mõju-uuringuid on enim läbi viidud riikides, kus teenus on kolmandas arenguastmes (vt peatükk 1.1., lk 11). Uuringute algatajateks on sotsiaalseid talusid ühendavad katuseorganisatsioonid. Erinevates uuringutes on vastavalt sihtrühmale ja riigi kultuurilisele/poliitilisele taustale tähelepanu pööratud erinevatele aspektidele.

2008. aastal Ühendkuningriigis läbi viidud uuring kaasas seitset sotsiaalset talupidamist. Küsitluses osales 72 klienti erinevatest sihtrühmadest (vanurid, sõltuvusprobleemidega inimesed, probleemsed noored, seaduserikkujad, kodutud, haiguse järgse rehabilitatsiooni vajajad) ning see keskendus vaimse tervise hindamisele. Uuring oli kaheosaline: andmeid koguti vahetult enne ja peale sotsiaalse talupidamise programmis osalemist. (Hine, Peacock & Pretty, 2008, lk 2). Vaimse tervise hindamisel kasutati Rosenbergi enesehinnangu skaalat (Rosenberg, M. *n.d.* lk 1–4). 64% osalejatest kogesid enesehinnangu tõusu peale programmis osalemist. 88% oli üldine meeleolu paranenud (Hine *et al* 2008, lk 3). Uuringu koostajad viitasid vajadusele läbi viia põhjalikemaid mõju-uuringuid, et tõsta teenuse tõenduspõhisust, ning pöörata laiema avalikkuse tähelepanu teemale.

Ühendkuningriigis viidi 2015. aastal läbi põhjalikum uuring sotsiaalse talupidamise klientide hulgas. Uuringus osales 13 teenusepakkujat ja 216 klienti erinevatest sotsiaaltöö sihtrühmadest (Leck, Upton & Evans, 2015, lk 750):

- Õpiraskustega noored;
- käitumisprobleemidega noored;
- riskikäitumisega noored;
- vaimse tervise probleemidega noored;
- sõltuvusprobleemidega noored;
- erivajadusega noored;

Uuringu läbiviimisel kasutati kombineeritud meetodit, mis võimaldas töödelda võrdlemisi suurt andmemahutu ja siduda seda kvalitatiivsete kirjeldustega sotsiaalse talupidamise mõjust klientidele (Leck, *et al* 2015, lk 748). Uuringus osales erinevas

vanuses ja mõlemast soost inimesi. Fookuses oli klientide isiklik areng, keskkonna-alane kaasatus, sotsiaalne interaktsioon, füüsiline ja vaimne tervis ning heaolu.

Isikliku arengu aspektist tõi 72% osalejatest välja uute oskuste omandamise ja õppimise. Keskkonna-alase kaasamise põhiliseks plussiks oli maapiirkonna rahustav/stressivaba ja puhas keskkond, mis oli paljude linnapiirkonnast pärit klientide jaoks oluline tegur (Leck *et al*, 2015, lk 751, 752).

Sotsiaalne interaktsioon oli klientide puhul erinev ja oli tugevalt seotud talus veedetud ajaga. Kliendid tõi välja kaks olulist aspekti: usalduse kasv nii endasse, kui ka personali ning oma kasvava panuse kogukonna haavatavamate klientide aitamisest st kliendid hoolitsevad ka üksteise eest. Füüsilise tervise seisukohalt toodi välja eelkõige unekvaliteedi paranemine, mis noorte ja sõltuvusprobleemidega inimeste puhul oli suurema positiivse mõjuga. Seosena tõi nad välja riskikäitumise vähenemise, kuna olid peale talus veedetud päeva füüsiliselt väsinud. (*Ibid*, lk 753)

Samuti nagu füüsiline heaolu, oli ka vaimne heaolu korrelatsioonis talus veedetud ajavahemiku pikkusega. Vaimse tervise ja heaolu hindamisel kasutati WEMWBS (*Warwick and Edinburgh Mental Well-Being Scale*) skaalat, mis töötati välja Warwicki meditsiinikoolis Stephen Josephi, Scott Weich, Jane Parkinson, Jenny Secker, Sarah Stewart-Brown, Glyn Lewis, Stephen Stansfield poolt 2005. aastal (Putz, O'Hara, Taggart & Stewart-Brown, 2005). Skaala on omapärane, kuna seda täidavad kliendid ise ja seda saab kasutada kõigi vanusegruppide puhul, ning ka erivajadustega inimestele. Tulemuste paremaks kirjeldamiseks viidi järgnevalt läbi ka avatud küsimustega intervjuud. Osalejad tõi välja eneseusu tõusu, sõltuvusainete kasutamise vähenemise/lõpetamise, ärevushäirete lõppemise.

Madalmaades 2009. aastal läbiviidud uuring kaasas 25. sotsiaalses talus teenusel olnud, umbes 100 käitumisraskustega noort vanuses 16–20. Teenus oli statsionaarne st teenusel osaleja elas programmi läbimisel talus ja osales vastavalt oma vajadustele/võimetele talutöodes ja igapäevatoimingutes. Programm kestis ühe aasta, millest pool aastat oldi talus ja teine pool aastat elati enamasti kodus ning oldi kaasatud programmi järgsesse toetus- ja nõustamisprogrammi. (Elings 2012, lk 19)

Uuringus osalejad täitsid küsimustikku programmi alguses ja lõpus ning see sisaldas ka WEMWB skaalat. Lisaks viidi läbi täiendav uuring, et hinnata pikaajalist programmi mõju. 89% vastanutest olid meessoost. Uuringu läbiviimise käigus katkestas programmi 19% algsetest osalejatest. Uuringu sihiks oli osalejate areng programmi jooksul ja analüüs isiklikest probleemidest lähtuvalt. (Elings, 2012, lk 18–19) Küsimustikus pöörati tähelepanu enesehinnangule, enesemääratlusele, enesetajule oma probleemidest ja probleemilahenduse oskustele ning need tulemused on välja toodud tabelis 1, lk 16.

Tabel 1. Muutused peale sotsiaalse talupidamise programmis osalemist (osalejate % tabelis märgitud probleemiga)

Peamised tegurid osaleja aspektist	programmi algus (%)	programmi lõpp (%)
Sisemised tegurid ¹	32	8
Välimised tegurid ²	45	15
eneseaustus, enesehinnang	21	4

¹Sisemised tegurid: ärevus, depressioon, eemaldumine reaalsusest.

²Välimised tegurid: agressiivsus, allumatus, hälbeline käitumine.

Allikas: Elings, 2012, lk 19

Programmi läbimine vähendas tugevalt noorte riskikäitumist ning oli positiivse pikaajalise järelmõjuga. Vähenes sõltuvusainete tarbijate hulk, kontakt politseiga ja agressiivne käitumine. Uuringus osalejad tõid välja, et talus viibides puututi vähem kokku agressiivse käitumisega, mis oli hooldusasutustes ja erikoolides probleemiks, kuna nendes asutustes viibib korraka palju samalaadsete probleemidega noorukeid (*Ibid*, lk 20).

Uuringus toodi välja ka märkimisväärne suhete paranemine vanematega (vt tabel 2), koolist/töölt puudumise vähenemine, vaba aja efektiivse kasutamise paranemine, käitumisprobleemide vähenemine ja enesekindluse tõus. Peale jätku-programmi lõppu need tulemused muutusid vähesel määral. (*Ibid*, lk 20).

Tabel 2. Muutused toimeindikaatorites (%)

Toime indikaator	Programmi algus	Programmi lõpp	Jätku-programm
	%	%	%
Hea kontakt isaga	12	58	73
Hea kontakt emaga	33	83	81
igapäevased tegevused	14	88	87

Toime indikaator	Programmi algus	Programmi lõpp	Jätku-programm
	%	%	%
vaba aja efektiivne kasutamine	5	51	58
üldine heaolu	16	80	81
Enesekindlus	9	83	81
puuduvad politsei kontaktid	22	95	81
ei kasuta sõltuvusaineid	12	80	50
puuduvad käitumisprobleemid	3	50	46

Allikas: Elings 2012, lk 20

Oluliste faktoritena toob Elings (2012) välja keskkonna vahetuse, struktureeritud päeva rütmi, tähelepanu fokuseerimise võimetele, mitte probleemidele ja loomuliku suhtluse. Samuti on tähtis tervikliku elutsükli kogemine läbi taimede ja loomade, mis annab noorele võimaluse luua paralleele oma eluga. Paljudele programmis osalejatele tundus kool abstraktsena ning sellest tulenesid õpiraskused ja koolitõrge. Talus puudub vajadus luua kunstlikke olukordi ning õpiti läbi reaalsete olukordade, mis aitasid noortes kasvatada vastutust ja loovust. (Elings 2012, lk 18)

Alapeatükis tutvustatud mõju-uuringud viidi läbi hästi arenenud süsteemiga riikides, ning annavad ülevaate olulisematest muutustest teenuse kasutaja seisukohalt. Uuringutest järeldub meetodi positiivne mõju teenuse kasutajale. Kuna käesolev töö keskendub kindlale sihtrühmale, siis on peatükis kajastatud probleemsete noortega läbiviidud uuringuid. Autori arvates võib sotsiaalset talupidamist kui teenust pidada jätkusuutlikuks ja sobivaks enamusele sotsiaaltöö sihtrühmadele.

1.3. Steinerpedagoogika sotsiaalses talupidamises

Selles lõputöös viiakse läbi uuring antroposoofilises (Steinerpedagoogilises) sotsiaalses talus. Seega on oluline anda ülevaade asutuses kasutatavate tehnikate olemusest ja sisust. Kuna antroposoofia ei ole konventsionaalne meetod sotsiaaltöös, siis tutvustatakse selles peatükis antroposoofia ajalugu, kontseptsooni ja kasutusvõimalusi.

Steinerpedagoogika lähtub kontseptsioonist antroposoofiast, ning on pika ajalooga. Oma tänapäevase tähenduse omandas termin 1900. alguses, kui Rudolf Steiner lahkus Teosoofilisest Seltsist. Oma uue liikumise nimetuseks valis ta „Antroposoofia“, ning

mõtestas/kohandas ümber termini tähenduse (Uhrmacher, 1995, lk 386). Antroposoofia ehk vaimuteadus, käsitleb inimese spirituaalset olemust ja selle seotust kõige ümbritsevaga. Antroposoofia annab uue perspektiivi haridusele, põllumajandusele, religioonile, meditsiinile ja kunstile.

Eestis 1924. aastal loodud Antroposoofiline Selts tegeleb waldorfpedagoogika, ravipedagoogika, biodünaamilise põllumajanduse, antroposoofilise meditsiini, kunstialase ja kirjastustegevusega (Antroposoofia s.a.). Steinerpedagoogika ja waldorfpedagoogika vahele võib tõmmata võrdusmärgi. Waldorfpedagoogika nimetust hakati laialdaselt kasutama, kuna esimene Steineri antroposoofilisel inimeseõpetusel põhinev kool kandis nime Stuttgarti Vaba Waldorfkool. Nimi tulenes vabriku nimest, kelle tööliste lastele kool oli asutatud (*Ibid*).

Steinerpedagoogika lähtub inimese arengu käsitlemisel oma holistlikust teooriast: hinge, vaimu ja keha koostoimest. Waldorfpedagoogika, ravipedagoogika ja antroposoofilise meditsiini rakendamisel lähtutakse isiku tervikpildist: tema sotsiaalsest keskkonnast, senisest elukäigust, isikuomadustest jms. Üks antroposoofilise meditsiini tunnusjoon on näha inimest tema haiguses, mitte vastupidi. (Antroposoofia s.a.)

Tähtis on ka eale ja vaimsele võimekusele kohane kunstiline, käeline ja mõtestatud tegevus, mis vastavalt lähtudes steinerpedagoogika printsiipidest, aitab inimesel jõuda kõrgema arusaamiseni nii endast, kui ka ümbritsevast keskkonnast. Steinerpedagoogikas on spirituaalsus lähtekohaks tervele arengule, kuid seda ei tooda protsessis esile, ega rõhutata. (Jackson, R. 2006, lk 35)

Julie Amos Pedersen (2016) uuris oma magistritöös Antroposoofilise Sotsiaalse Teraapia (*Anthroposophic Social Therapy*) – AST jätkusuutlikku arengut Euroopas. Uuring oli kvalitatiivne ja põhines intervjuul ning passiivsel ja aktiivsel vaatlusel ühes Itaalia AST viljelevas asutuses. Lisaks kogus ta materjale Euroopas tegutsevatest AST-dest. Oma uuringus tõdes ta, et sotsiaalne talupidamine on tõhus, vajalik ja kasvav valdkond. AST on oma aspektidelt sarnane sotsiaalsele talupidamisele ning pole läbi viidud piisavalt uuringuid, et tõestada AST paremust teiste sotsiaalse talupidamise meetodite üle. (Pedersen, 2016, lk 26–28)

Kõige laiemalt on selline teraapia vorm esindatud Austrias ja Šveitsis, kuid seda praktiseeritakse üle maailma. AST on praktiseeritav kõikide sihtrühmadega. Rohkem rakendust leiab see teraapilise haridusena probleemsetele noortele (käitumis-, sõltuvus-, õpiprobleemid ja koolitõrge) ning vaimse erivajadusega täiskasvanutele. Iseloomulikud jooned AST-le on terviklik lähenemine, spirituaalne lähenemine, biodünaamiline põllumajandus, hooldaja roll (võrdsuse printsiip) ja kogukondlik elamine. (Pedersen, 2016, lk 14) Näiteks Eestis on AST seoses sotsiaalse talupidamisega esindatud Pahkla Camphilli külas ja Naatsaku talus.

Terviklik lähenemine koondab enda alla teraapia, koduse/olme elu ja hariduse, ning oluliseks aspektiks on ka käsitöö, muusika, kunst ja põllumajandus. Kuna kõikidele teenuse kasutajatele ei sobi põllumajandus füüsilistest teguritest tulenevalt, sobib neile AST multifunktsionaalsus. Tähtis on siiski, et keskkond oleks teraapiline ja teenuse kasutaja leiaks seoseid looduse ja oma tegevusega. (Pedresen, 2016, lk 14–15)

Spirituaalne lähenemine on AST kõige iseloomulikum joon. AST-st lähtudes koosneb individid neljast osast: keha, hing, kõiksuse vaimsus ja individuaalne vaimsus. Lähtutakse karma ja taassünni tänapäevasest käsitlusest. AST ei rõhuta spirituaalsuse aspekti teraapias osalejatele, teema on pigem seotud isiku eksistentsiaalsete küsimustega (Jakson, 2006, lk 45). Ka väljaspool AST-d on religiooni-põhine lähenemine osutunud abistavaks teguriks sõltuvuste ja kriisidega toime tulemisel. Heaks näiteks sellest Eesti kontekstis on Laitses asuv MTÜ Lootuse Küla, mille eesmärgiks on alkoholi- ja narkosõltlaste rehabiliteerimine ja tavaühiskonda naasmise toetamine.

Biodünaamiline põllumajandus esindab terviklikku süsteemi, milles on esindatud keskkonna-, finants- ja sotsiaalalased aspektid. Sellel on palju ühiseid jooni orgaanilise/mahe põllumajandusega. Eristavaks jooneks ongi spirituaalsus, mida rakendatakse mullaviljakust tõstvate preparaatide valmistamisel. Biodünaamilises põllumajanduses omab suurt tähtsust ka erinevate taimede kasvatamine, nende koostoime ja mõju keskkonnale. (Pedresen, 2016, lk 17)

Hooldaja/juhendaja roll ASTs rajaneb võrdsuse printsiibil. Välditakse sõnu „patsient/klient“ ja eelistatakse „elanik/resident“. Spirituaalsest lähtepunktist vaadatuna on nii hooldajad kui ka residendid oma arenguteel, ning mõlemad pooled õpivad ja

täiendavad end protsessi jooksul (Jackson, 2006, lk. 34). Residente kaasatakse otsuste tegemisse ja seeläbi kasvab nende iseseisvus ja enesetunnetus. Filosoofiaks on „koos tegemine“ vastupidiselt „kellegi jaoks tegemisele“ (Pedresen, 2016, lk 17).

Kogukondlik elamine toetab isikute omavahelist seotust ja väldib hooletusse jätmist. See aitab luua ohutut ja usaldusväärset keskkonda läbi päevarütmide ja stabiilsuse. Teisest küljest, tihe seotus kogukonna liikmetega vähendab isiku privaatsust ja võib mõnele inimesele mitte sobida. (Berget, *et al.*, 2010, lk 57)

Alapeatükist järeldeb AST sarnasus sotsiaalse talupidamise põhimõtetele. Erinevuseks kahe meetodi vahel on spirituaalsus. Teenuse kasutaja seisukohalt ei pruugi see erinevus tulemust mõjutada, kuna AST pakkujad/läbiviijad ei rõhuta seda komponenti oma teenuses. Samuti nagu sotsiaalne talupidamine, sobib ka AST kõikidele sihtrühmadele. AST eeliseks võiks pidada professionaalsemat lähenemist, kuna teenuse pakkujad on lisaks põllumajanduslikule pädevusele koolitatud ka antroposofiilise teraapia valdkonnas.

2. SOTSIAALSE TALUPIDAMISE TULEMUSLIKKUS NAATSAKU TALU NÄITEL

2.1. Naatsaku talu ajaloo ja rehabilitatsiooni programmi ülevaade

Viljandi vallas asuv Naatsaku talu on multifunktsionaalne sotsiaalne talupidamine. Talu sarnaneb oma töömeetoditelt eelkõige Antroposoofilise Sotsiaalse Teraapia vormile (vt alapeatükk 1.3, lk 17–19). Naatsaku talu tegutseb aastast 1996. mahetaluna (tunnustati 2001) ja 2002. aastal alustati ametlikult rehabilitatsiooni teenuste pakkumisega. Idee rehabilitatsiooni teenust pakkuda oli teenuse kasutajate algatus. Eestis ei ole talu registreeritud rehabilitatsiooniasutusena.

Naatsaku talu kasutab mitut ettevõtluse vormi: OÜ Naatsaku talu ja MTÜ Naatsaku Eesti-Saksa Öko-Bioloogiline Talukeskkond. Erinevate ettevõtlusvormide kasutamise põhjuseks on Euroopa Liidu poolsed põllumajandustoetused ja teenuse osakaalu domineerimine ettevõtte sissetulekuallikates. (vt alapeatükk 1.1., lk 8,9) Asutuse struktuur on horisontaalne, st otsuseid võetakse vastu ühiselt ja käsuliin ülevalt alla puudub. Vastutus jaotub vastavalt meeskonnaliikme/juhendaja tegevusalale. Peamised hooldajad/juhendajad on OÜ ja MTÜ juhatuse liikmed Markus ja Nora von Schwanenflügel. Naatsaku talu on pereettevõtte ja teenuse pakkumisel on abiks ka teised pere liikmed. FIE Martin von Schwanenflügel on tegevusjuhendaja ja teostab ka teenusena masinatöid. Lisaks kaasatakse vabatahtlikke, kes töötavad koos residentidega. Vabatahtlike kaasamisel on asutuse struktuur vertikaalne ja nad saavad otsesed ülesanded juhatuse liikmetelt ehk juhendajatelt.

Naatsaku talu personal koosneb 2-5 inimesest. Oluline on kaasata ka vabatahtlikke ja praktikante teenuse pakkumisel. Statsionaarsesse personali kuuluvad:

- Dr Markus von Schwanenflügel (matemaatika ja füüsika), kes omab 40 aastast waldorfpedagoogilist kogemust ning on töötanud ka erivajadustega noortega. Ta on programmijuht ja tegevusjuhendaja. Lisaks on ta klientidele kontaktisik.

- Nora von Schwanenflügel tegeleb raamatupidamisega, mahepõllumajandusega ja selle planeerimisega. Lisaks tegeleb ta kõikide jooksvate olmeküsimustega, mis puudutavad majapidamist ettevõtte tähenduses.
- Martin von Schwanenflügel on tegevusjuhendaja ja tegeleb kõikide jooksvate olmeküsimustega mis puudutavad põllumajandust, tööohutust, loomi ja masinaparki.

OÜ Naatsaku talu partneriteks on Saksa waldorfkoolid, Eesti waldorfkoolid, lapsevanemad/eeskostjad ning vabatahtlikke vahendavad organisatsioonid: *Freunde der Erziehungskunst Rudolf Steiners*, (Karlsruhe), *EOS Erlebnispädagogik e.V* (Freiburg) ja noorsootöö organisatsioonid (*Jugendhilfeeinrichtung*).

Naatsaku talu programmijuht Dr von Schwanenflügel koostab iga-aastaselt infokirja, milles antakse ülevaade talus aasta jooksul toimunud sündmustest, tegevustest ja suurematest tulevikuplaanidest. Infokiri saadetakse kõikidele talus viibinud teenust kasutanud noortele, perekonna sõpradele/tuttavatele ja sugulastele.

Naatsaku talu lähtub tootmises mahepõllumajanduslikest ja biodünaamilistest alustest, vältides kunstlikke väetisi ja taimekaitse vahendeid. Talu toodab mahe teravilja, mahe juurvilja, maheliha ja mahepiima peamiselt oma tarbeks. (N. von Schwanenflügel, suuline vestlus, 07.03.2017) Tootmisprotsess on seotud rehabilitatsiooni programmiga ning kaasab residentide kõikides tegevustes.

Enamus talus toodetud toorainest töödeldakse kohapeal lõpp-produktideks koos talu residentidega, kes on ka tarbijad. Oluline on residentide kaasamine kõikidesse tootmise etappidesse, andes neile tervikpildi taimede ja loomade elutsüklist ning luues tegu-tagajärg seoseid. Selline programmi ülesehitus tuleneb steinerpedagoogikast. Tähtsal kohal on päevarütmid ning kooskõla loodusega. Multimeedia tarbimine on minimeeritud: talus puudub televiisor, interneti kasutamine on piiratud kahele tunnile nädalas. Samuti peavad mobiiltelefonid olema väljalülitatud tegevustes osalemise ajal, seda ohutuse eesmärgil.

Lisaks on talus võimalik õppida puutööd ja aiandust, omandada teadmisi masinatega töötamisest (mootorsaed, traktor, puutöömasinad jne) ning täiendada akadeemilisi teadmisi. (Dr M. von Schwanenflügel, suuline vestlus, 07.03.2017)

Rehabilitatsiooni programm on peamiselt suunatud saksa emakeelega noortele vanuses 12–20 aastat, kellel on käitumisprobleemid, koolitõrge, kergemad sõltuvusprobleemid või motivatsioonikriis. Sellise päritoluriigiga sihtrühma põhjuseks on hooldajate/juhendajate tugev seotus Saksamaaga.

Noortele suunatud programm kestab 6 kuud kuni 1 aasta. Programm on ennekõike ennetusliku eesmärgiga vältimaks probleemide eskaleerumist. Praktilisteks tegevusteks on kõik eelpool loetletud talutööga seonduvad tegevused, mis sobivad teenuse kasutaja vanuse ja personaalsete vajadustega. Lisaks pakutakse ka vajadusepõhiselt kõiki kooliaineid näiteks inglise keele, matemaatika, füüsika ja vene keele täiendõpet.

Programm koostatakse koos teenuse kasutaja ja eestkostjaga (mõnel juhul on kaasatud ka kool), kuid põhikomponendid on muutumatud. Lisaks on kindel päevaplaan, regulaarsed tagasiside/arengu koosolekud ning väljasõidud. Programm pakub residendile/teenusekasutajale võimalust õppida uusi praktilisi oskusi, mis on seotud igapäeva eluga (näiteks iseendale toidu kasvatamine ning valmistamine). Kõik noored peavad ise tegema otsuse tulla Naatsaku tallu. Eelnevalt toimuvad vestlused ja kohtumised nii kliendiga, tema vanemate/eestkostjatega kui ka kooliga, et selgitada välja Naatsaku talu poolt pakutava programmi sobivus konkreetsele kliendile. Oluline on ka edasine tegevuskava peale programmi lõppu. Soovitused koostatakse programmi kestel ja edastatakse kirjalikult lapsevanematele. Tegevuskava elluviimine on siiski vanemate otsus.

Teenusest huvitatud isikud võtavad kontakti Dr Markus von Schwanenflügeliga ning lepivad kokku eelkohtumise. Info talu kohta saadakse erinevatest kanalitest, kuid peamiseks allikaks on kool, kus noor hetkel õppis (vt alapeatükk 2.3., lk 31). Enne teenuse kasutamist toimuvad kohtumised nii perekonna kui ka noorega, kes soovib tulla Naatsaku tallu. Kohtumised toimuvad Saksamaal ja nende eesmärgiks on teenuse sisu tutvustamine, komponentide osas kokkuleppimine ning eelkõige tutvumine teenust kasutada sooviva noorega, et teha kindlaks programmi sobivus ja noore (vabatahtlik) otsus tulla Naatsaku

tallu. Kuna Naatsaku talu asub Eestis, siis juhtub harva, et eelnevalt tutvutakse taluga kohapeal. Tallu saabuval noorel on üks kuu prooviaega, mille jooksul jõutakse selgusele, kas teenus sobib talle.

Alates 1969. aastast on Saksamaal ajateenistuse asemel võimalik sooritada tsiviilteenistust ning see oli enamjaolt seotud sotsiaalsetes asutustes töötamisega. Kuni 2010. aastani oli see kohustuslik. (Bundesamt für Familie und zivilgesellschaftliche Aufgaben, *n.d.*) Naatsaku talu pakkus tsiviilteenistuse võimalust kuni selle ajani. Alates 2011. aastast on võimalik teha vabatahtlikku tsiviilteenistust ja Naatsaku talu pakub jätkuvalt võimalust sooritada vabatahtlikku aastat, mis kätkeb endas sotsiaalset aspekti. Vabatahtlikud töötavad Naatsaku sotsiaalses talupidamises koos teenust kasutava noorega ja on talle juhendajaks ja toeks igapäevastes tegevustes.

Naatsaku talus saab ka sooritada „talupraktikat“ (*Landwirtschaftspraktikum*), mis on nõutud Waldorfkooli kolmandas kooliastmes. Praktika kestus on neli nädalat ja selle jooksul osaleb noor talutöodes ja õpib maamajandust.

Üheks huvitavaks teenuseks talus on täiskasvanutele suunatud projekt. Teenuse sisu saavad kliendid ise koostada vastavalt oma motiividele ja talu võimalustele. Talu pakub neile majutust, toitlustust, võimalust osaleda talutöodes, kasutada puutöökoda ja metallitöökoda ning nad saavad täiendada oma teadmisi mahepõllumajandusliku taime- ja loomakasvatuse valdkonnas. Selle teenuse osa talus on siiski marginaalne.

Alapeatükk annab ülevaate Eestis tegutsevast antroposoofilise suunitlusega sotsiaalsest talupidamisest. Naatsaku talu on pika sotsiaalse talupidamise kogemusega. Talu miinuseks võiks pidada seda, et teenust ei pakuta kohalikule elanikkonnale.

2.2. Uurimismetoodika ja valimi kirjeldus

Lõputöös kasutatakse kvantitatiivse ja kvalitatiivse uurimismeetodi kombinatsiooni. Uurimismetoodika valikul ja ankeetküsimustiku koostamisel lähtuti teoreetilises osas tutvustatud uuringutest (Elings, 2012, lk 18–19; Leck, Upton & Evans, 2015, lk 751–753), et tagada võrreldavus käesoleva uuringuga. Ankeetküsimustikud saadeti interneti keskkonnas „Connect.ee“ nii programmi läbinud sihtrühmale (vt lisa 1, lk) kui ka nende vanematele (vt lisa 2, lk), et tõsta uuringu usaldusväarsust ning võrrelda kahe grupi

subjektiivseid hinnanguid programmi mõjule. Küsimustikud sisaldasid avatud ja suletud küsimusi, hinnangu skaalasid ning valikvastuseid. Noortele suunatud ankeedid sisaldasid 17 küsimust ja lastevanematele suunatud ankeedid sisaldasid 10 küsimust.

Lisaks viidi läbi üks telefoni intervjuu teenust kasutanud noorega. Intervjuu eesmärgiks on anda isikukesksem ja sügavam ülevaade olulistest mõjuteguritest sotsiaalse talupidamise programmis. Ankeetküsimustiku täitmine oli anonüümne. Intervjuu andmine oli vabatahtlik ja lisaküsimusena ankeedis.

Ankeetküsimustikud saadeti kõikidele Naatsaku talus programmis osalenud noortele ja nende vanematele. Respondentide kontaktandmed saadi Naatsaku talu andmebaasist. Üldkogumisse kuulus 20 noort ja 31 lapsevanemat. Uuringusse kaasatud noored olid programmi läbimise ajal 15–18 aastased ja nende päritolu riigiks oli Saksamaa. Noored viibisid programmi läbimise ajal talus (Eestis) ööpäevaringselt.

Arvulisi andmeid analüüsiti *Microsoft Excel* programmis. Tekstilise osa andmed kajastatakse üldistatult, refereerides. Uuringu üldistatud tulemused avaldatakse ka Naatsaku talu kodulehel „www.naatsaku.com“, et võimaldada huvitatud isikutel tutvuda kogutud andmetega. Uuringu tulemuste avalikustamisest kodulehel teavitati kõiki ankeetküsitluses osalejaid enne ankeedi täitmist.

2.3. Sotsiaalse talupidamise tulemuslikkuse uuringu ülevaade

Alapeatükis antakse ülevaade Naatsaku talu klientidega ja nende vanematega läbiviidud uuringust. Uuring viidi läbi veebikeskkonnas „Connect.ee“ 12 päeva kestel. Peale esialgse tähtaja möödumist saadeti kordusteade kõigile üldkogumisse kuulunud respondentidele ja pikendati tähtaega viie päeva võrra. Seejärel saadeti uus kordusteade ja pikendati tähtaega veel viie päeva võrra. Ankeetküsimustiku täitsid kaksteist noort ja viisteist lapsevanemat. Noortest vastas ankeedile 60% ja lastevanematest 47% üldkogumisse kuulunutest. Neli noort olid nõus andma intervjuud. Kaks noort ja üks lapsevanem saatsid ka personaalse kirja töö autorile.

Uuringus osalenud noored olid programmi läbimisel 13–18 aastased. Kümme vastajat olid meessoost ja kaks naissoost (vt tabel 3, lk 26). Keskmise programmi kestus oli kuus ja pool kuud mille kestel osalesid noored talutöodes ja akadeemilises õppetöös.

Põhjused, miks noored osalesid Naatsaku talu programmis olid ankeedis välja toodud valikvastustena ja osalejad said valida endale sobivaid variante (vt tabel 3, lk 26). Valikvastused koostati osaliselt Leck, Upton & Evans'i (2015) poolt läbiviidud uuringu põhjal. Vastusevariandid: perekondlikud probleemid; probleemid eakaaslastega; depressioon, lisati valikusse Dr M. von Schwanenflügeli soovitusel. Perekondlikud probleemid lisati valikvastustesse, kuna need on sagedasti esinevad põhjused noorte osalemisel Naatsaku talu programmis (Dr M. von Schwanenflügel, suuline vestlus, 28.02.2017).

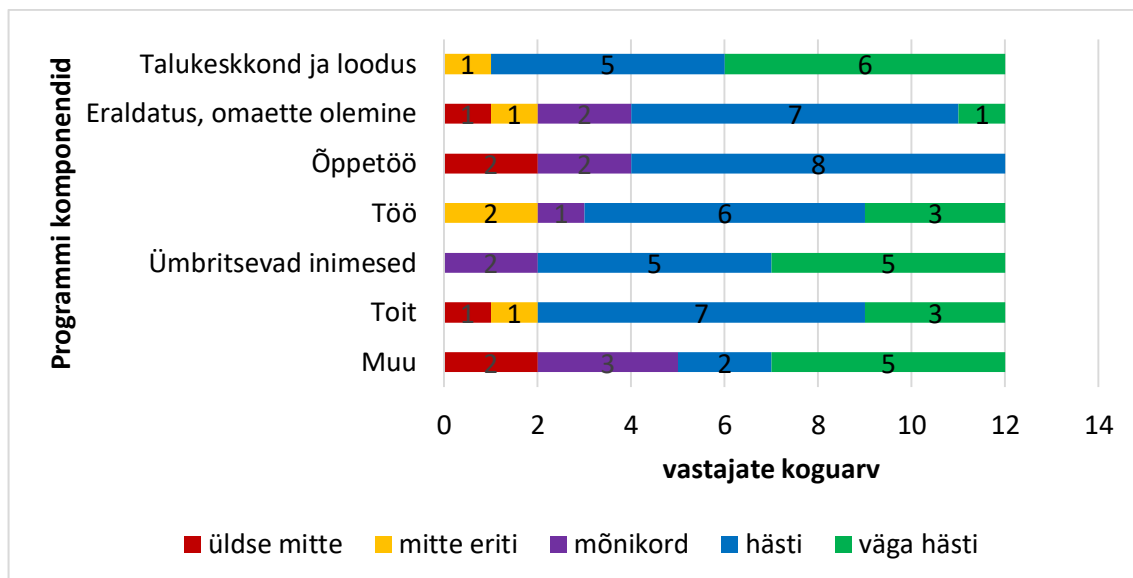
Tabel 3. Projektis osalemise põhjused, sugu ja vanus osalemise ajal

Teenuse kasutaja	poisid (n=10)	tüdrukud (n=2)
õpiraskused	4	
perekondlikud probleemid	1	2
probleemid eakaaslastega	1	2
sõltuvusprobleemid	4	
depressioon	1	1
midagi muud (täpsustamata)	2	
14 a	1	1
15 a	3	1
16 a	3	
17 a	3	

Allikas: autori koostatud

Kuna respondentide hulgas oli ainult kaks tüdrukut, siis ei saa kahte respondendi gruppi võrrelda ja selle põhjal üldistusi teha. Siiski saab esile tuua mõned erinevused (edaspidi ei tooda kahte gruppi eraldi välja). Tüdrukute puhul domineerisid sotsiaalsed tegurid: keerulised suhted pere ja eakaaslaste/klassikaaslastega. Noormehed tõid enam esile õpiraskused ja sõltuvusprobleemid.

Vastavalt Naatsaku talu programmile ja pakutavatele tegevustele (vt alapeatükk 2.1., lk 21–24) paluti küsitluses osalejatel hinnata olulisemaid aspekte viie-palli skaalal. Vastuse variantide koostamisel toetuti teoreetilisele käsitlusele antroposoofilisest sotsiaalsest teraapiast (Pedresen, 2016, lk 14,15,17) ning talu poolt pakutava teenuse olulistest komponentidest. Rahulolu küsimus “Mis Teile meeldis Naatsaku talus olles?” koosnes 5 palli skaalast: 1- üldse mitte; 2- mitte eriti; 3- mõnikord; 4- hästi; 5- väga hästi.

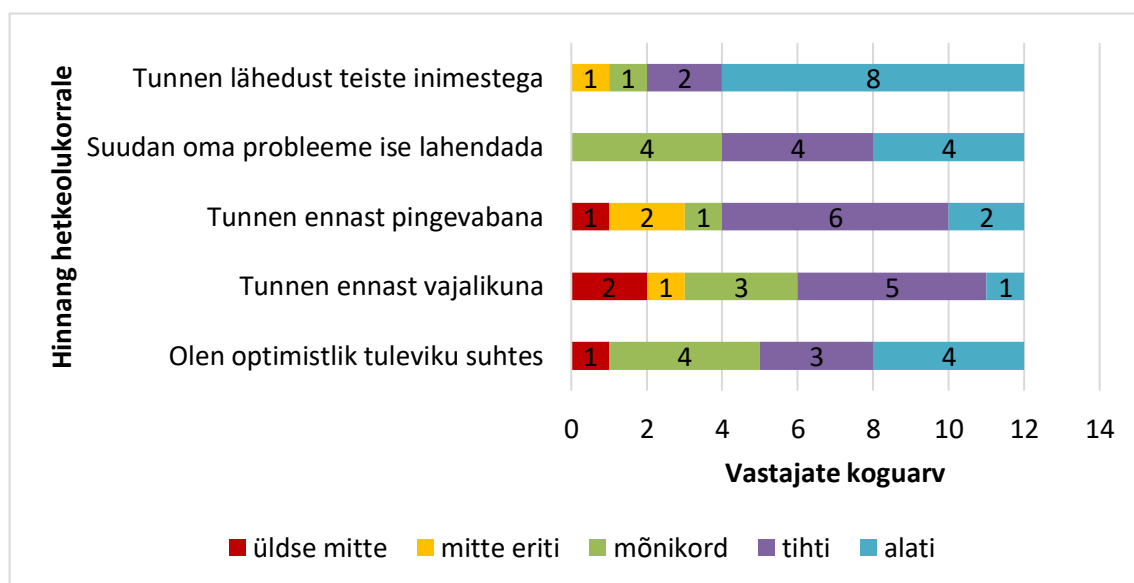
Joonis 1. Programmis osaleja rahulolu teenuse komponentidega (autori koostatud)

Uuringus osalejatel paluti vabas vormis kirjutada kõige olulisematest sündmustest/tegevustest, mis aitasid/mõjutasid neid Naatsaku talus viibides. Tulemused jagati märksõnade baasil rühmadesse ja kajastatakse kokkuvõtlikult. Mõned vastajad tõid esile mitmeid erinevaid mõjutegureid. Neli vastajat tõid esile struktureeritud päevarütmi olulisuse. Vastutus oma tegude ja töö eest oli oluline tegur 2 vastaja puhul. Nad tõid välja seose oma praeguse eluga ja toonitasid sellise kogemuse vajalikkust iseseisval toimetulekul hilisemas elus. Tegelemine loomadega oli oluliseks kahele vastajale. Looduskeskkond ja inimesed märgiti ära kahel korral. Esines ka vastus - „mitte midagi“ (kahel korral).

Noorte vaimse tervise ja heaolu hindamisel kasutati *WEMWBS (Warwick and Edinburgh Mental Well-Being Scale)* skaala põhjal koostatud hinnangu süsteemi. Skaalat saab kasutada konkreetsete projektide mõju hindamisel. Skaala lihtne ülesehitus võimaldab kasutada seda mitmete sihtrühmadega. 2010. aastal läbiviidud uuringu kohaselt (Clarke, et al., 2010, lk 2) on skaala sobiv noortele alates 13 eluaastast, ning soovitatav kasutada kvantitatiivsetes uuringutes, kus vastajaid on rohkem, kui sada. WEMWBS'i kasutajatel on võimalus sisestada oma uuringu tulemused ühtsesse andmebaasi, et võrrelda tulemusi teiste uuringutega. Käesolevas uuringus täitsid skaalat kümme noort ning respondentide vähesuse tõttu ei sisestata tulemusi ühtsesse andmebaasi, sest see ei kajasta tulemusi

objektiivselt. Kuigi skaala on vabakasutusel, on soovitatav eelnevalt registreeruda kasutajaks, mida töö autor ka tegi.

Skaala koosnes viiest väitest mida sai hinnata viie-palli süsteemis: 1– üldse mitte; 2– mitte eriti; 3– mõnikord; 4– tihti; 5– alati. Küsimused olid esitatud positiivses võtmes ja andsid ülevaate vastajate subjektiivsest hinnangust oma hetkeolukorrale. Lisaks välja toodud joonisele (vt joonis 2, lk 29) saab WEMWBS skaala tulemusi kajastada ka vastuse variantides esitatud summale. Käesolevas uuringus kasutati viite küsimust ja maksimum summa küsimustele on 25 punkti. Viis punkti viitab väga madalale hinnangule oma vaimsele tervisele ja heaolule, 6–10 punkti on pigem madal, 11–15 on keskmine, 16–20 punkti on pigem hea ja 21–25 punkti viitab väga heale hinnangule oma vaimsest tervisest ja heaolust. Kuna skaalat kasutati ainult programmi järgselt ei saa esile tuua vaimse tervise muutuse dünaamikat.

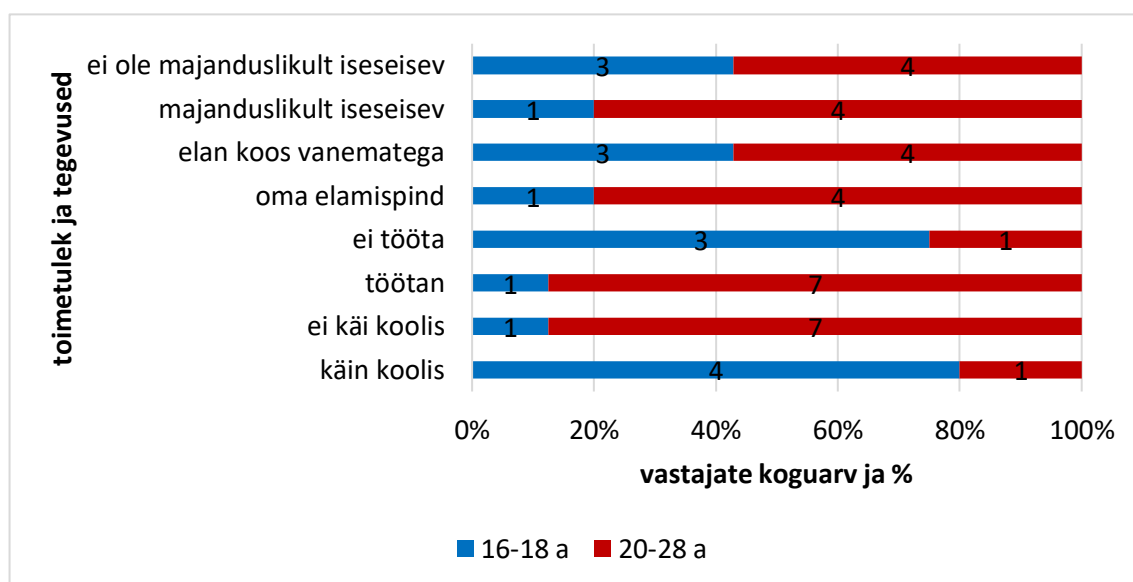
Joonis 2. Vaimse tervise ja heaolu hinnang hetkeolukorrale (autori koostatud)

Pärast Naatsaku talu programmis osalemist on üheks oluliseks sihiks, et programmi lõppemisel oleks selles osalenud noortel edasine tegevuskava. Sellest lähtuvalt sisaldas ankeet küsimusi kooli, töökoha, elukoha ja täiendavate rehabilitatsiooniteenuste kasutamise kohta. Tulemuste esitamisel peab töö autor vajalikuks respondendid vanuseliselts kategoriseerida kahte gruppi, kuna osad vastajatest olid alaealised, ning võib

eeldada, et nad ei ole sõltumatud oma vanematest. Vastajate vanus ankeedi täitmise ajal oli 16–28 aastat.

Esimeses grupis on neli respondenti vanuses 16–18 aastat. Kõik käivad hetkel koolis ja ühel 16-aastaselt on ka osaajaga töökoht. Mitte ükski nendest ei ole kasutanud sotsiaal-/rehabilitatsiooni teenuseid peale programmi lõppu Naatsaku talus. Teise grupi moodustasid kaheksa 20–28 aastast noort. Kuus respondenti on peale Naatsaku talust lahkumist jätkanud haridusteed (abituurium, ametikool) ning selle edukalt läbinud. Kaks vastajat ei ole peale programmi lõppu jätkanud hariduse omandamist. Üks sellesse vanusegruppi kuuluvatest ei ole tööga hõivatud ning kaks vastajat käib ka praegu koolis. Kolm noort on kasutanud erinevaid rehabilitatsiooni või sotsiaalteenuseid.

Ülevaate saamiseks iseseisvast toimetulekust sisaldas ankeet küsimusi töö, elukoha ja majandusliku sõltumatuse kohta (vt joonis 3). Majandusliku sõltumatuse hindamisel („Kas olete majanduslikult iseseisev“) oli respondentidel võimalus valida kolme variandi vahel: 1– jah; 2– ei; 3– mõnikord võtan vastu majanduslikku abi. Ükski vastanutest ei valinud kolmandat varianti. Ülevaate andmisel tulemustest iseseisva toimetuleku kohta jagatakse respondendid kahte vanusegruppi: 16–18 aastased (4) ja 20–28 aastased (6).

Joonis 3. Osalejate iseseisev toimetulek ja seda toetavad tegurid (autori koostatud)

Paljudel programmis osalejatel on Naatsaku tallu saabudes pingelised peresuhted (Dr M. von Schwanenflügel, suuline vestlus, 07.03.2017). Sellest tulenevalt sisaldas ankeet

küsimust praeguste peresuhete kohta. Osalejatel paluti hinnata oma praeguseid suhteid vanematega 5–palli süsteemis: 1– mitte väga hea;...5–väga hea. 50% osalejatest hindas oma suhet vanematega väga heaks. 30% pidas oma suhet heaks. 1 vastaja arvates on tema praegune suhe vanematega normaalne ja 1 vastaja hindas oma suhet mitte väga heaks.

Lapsevanematele saadetud ankeetküsitluse täitis 15 isikut ja see sisaldas kümmet küsimust, ning osad nendest olid seotud ka küsimustega noortele saadetud ankeedis. Andmete võrdlemisega loodetakse tõsta uuringu usaldusväarsust ja tuua nähtavale kahe osapoole arvamused programmi mõjust.

Naatsaku talu asub Eestis ja asutuse sihtrühmaks on Saksamaal elavad noored. Naatsaku talu ei reklaami teenust aktiivselt ja seetõttu ei pruugi laiem avalikkus olla teadlik talu võimalustest. See ajendas töö autorit uurima infokanaleid, mille kaudu leidsid lapsevanemad teenuse.

57% lapsevanematest sai infot Naatsaku talu kohta lapse koolist. Soovitajateks koolis olid õpetajad ja kooli õppeosakond. 14% vastanutest otsisid infot internetist ja tuttavalt, kellel oli olnud sarnaseid probleeme. 14% vastas, et oli lugenud Naatsaku talu iga-aastast infokirja, mis ilmub nii paber kandjal, kui ka elektrooniliselt. Üks lapsevanem oli isiklikult tuttav Dr M. von Schwanenflügeliga ning üks vastaja sai infot tuttavalt, kes osales pedagoogika alasel seminaril Saksamaal.

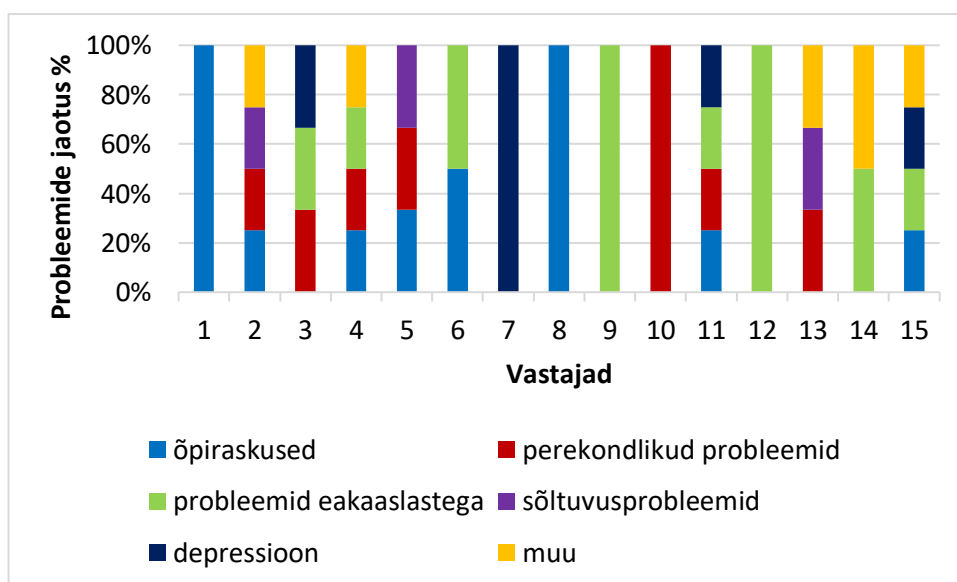
Kuna konkreetse sihtrühma puhul on võimalik kasutada erinevaid sekkumis-, ennetus- ja abimeetodeid, siis küsiti lapsevanematelt nende valiku põhjust. Lapsevanemad kirjutasid vabas vormis nende jaoks olulistest aspektidest, miks valisid nad sotsiaalse talupidamise meetodi. Enamus vastajatest märkis enam kui ühe põhjuse. Tulemused analüüsiti märksõnade alusel ja reastatakse sageduse alusel:

- talukeskkond (7)
- sotsiaalse talupidamise kontseptsioon (6)
- koolihariduse omandamise võimalus (4)
- struktureeritud päevakava (3)
- keskkonna vahetus ja distants kodust (3)
- teenuse kasutaja ehk noore enda soov (2)
- kriisisituatsioon (2)

- isiklik tutvus programmi juhendaja Dr M. von Schwanenflügeliga (2)
- antroposoofiline lähenemine (1)
- soovitati kooli poolt (1)
- juhus (1)
- parim alternatiiv antud hetkel (1)

Viimase kahe punkti puhul oli see ainukeseks põhjuseks, miks otsustati kasutada Sotsiaalse talupidamise teenust Naatsakul. 67% vastanutest teadis sotsiaalse talupidamise kontseptsiooni põhjalikumalt, ning nende puhul oli määravaks just see faktor.

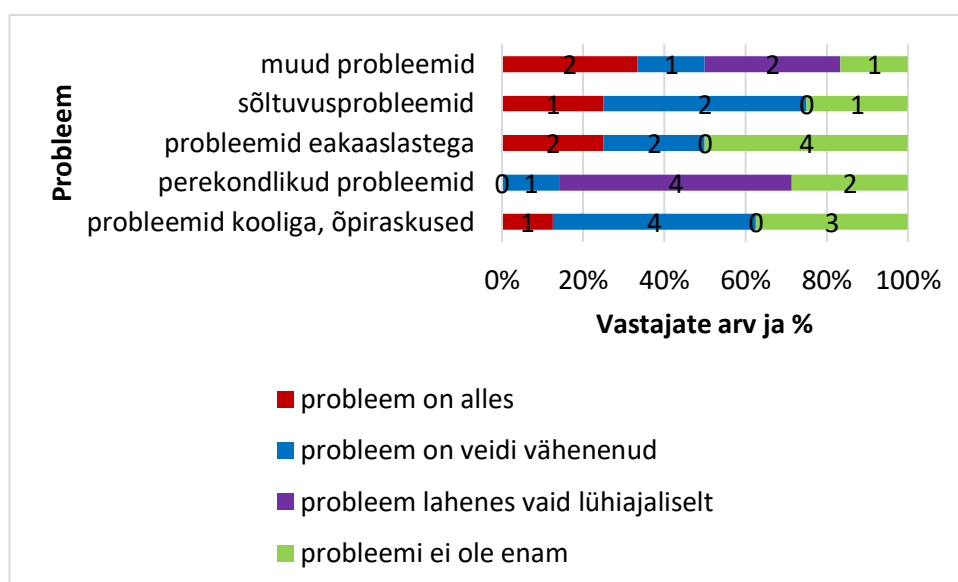
Lapsevanematel paluti märkida põhjused, miks nende laps osales programmis (vt joonis 4, lk 33). Sama küsimus oli ka noortele suunatud ankeedis. Küsimus oli valikvastustega ja korraga sai valida mitut varianti. Lisaks antud valikutele toodi kolmel juhul välja koolitõrge. Ühel juhul märgiti põhjuseks post-traumaatiline stress ja tuleviku väljavaadete/plaanide puudumine. Kuue vastaja puhul oli märgitud vaid üks põhjus ning üheksa vastaja puhul oli tegemist kombineeritud probleemidega. Sotsiaalsed ja kooliga/õppimisega seotud probleemid olid suurima osakaaluga, mõlema variandi puhul 22,9%. Järgnesid perekondlikud probleemid (20%) ja depressioon (11,4%) ning sõltuvusprobleemid (8,6%).

Joonis 4. Programmis osalemise põhjused lapsevanemate seisukohalt (autori koostatud)

Hetkeolukorra kaardistamiseks erinevate probleemide lõikes märkisid lapsevanemad oma arvamuse probleemi olukorrast. Kõige positiivsemalt hinnati sotsiaalsete suhete olukorra paranemist. 50% puhul oli probleem lahendatud. Sõltuvusprobleemid püsisid muutumatuna kaheksa vastaja puhul. Õpiraskused ja perekondlikud probleemid leidsid täieliku lahenduse 27% vastajate puhul.

Joonis 5. Programmis osalemise põhjuste hetkeolukorra ülevaade (autori koostatud)

Üheks sarnaseks küsimuseks mõlemas respondendi grupis oli majandusliku iseseisvuse hindamine. Vanemate seisukohast oli täielik majanduslik sõltumatus 26%. Pooled noored olid täielikult sõltuvad oma vanematest ning 24% vajab mõnikord rahalist toetust. Sõltuvus oma vanematest võib olla seotud noorte vanusega ankeedile vastamise ajal.

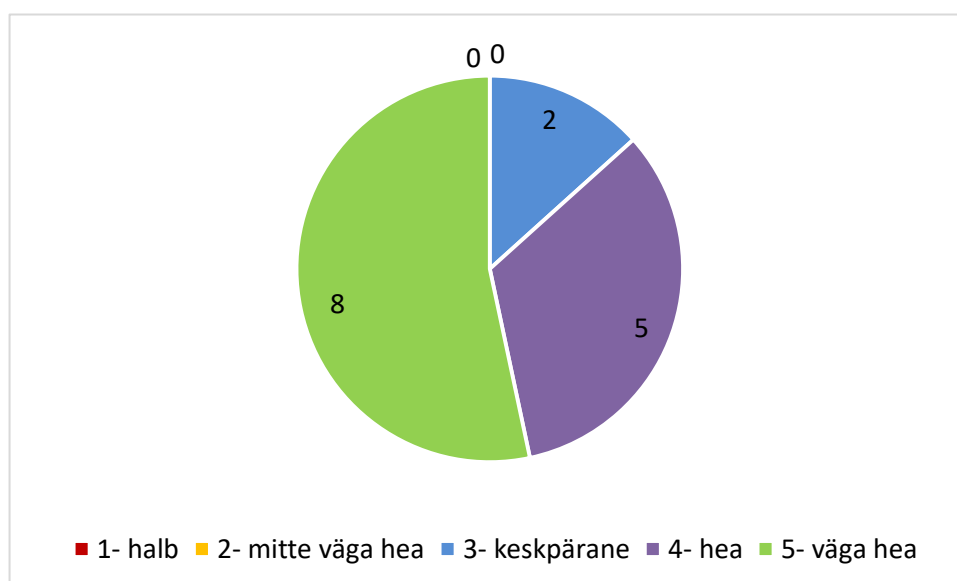
Vanematel paluti hinnata oma suhteid lapsega enne ja pärast programmi Naatsakul (vt tabel 3). Skaala oli viie palli süsteemis: 1–mitte väga hea,... 5– väga hea. Keskmiselt paranesid omavahelised suhted 1 palli võrra (vt ka alapeatükk 1.2, lk 15; Elings, 2012, lk 20). Ühel juhul halvenes lapsevanema suhe lapsega ühe palli võrra. Nelja vanema puhul jäi suhe samaks ka peale programmi läbimist. Suhte kvaliteet nendel juhtudel varieerus keskmisest (3) väga heani (5).

Tabel 3. Programmis osalenud noorte suhted vanematega enne ja pärast programmi vanemate hinnangul.

Enne pärast	1	2	3	4	5
1					
2					
3		1	1	1	
4		4	2	1	
5		1	1	1	2

Allikas: Autori koostatud

Ankeet sisaldas küsimust lapsevanematele, kus paluti neid hinnata rahulolu kommunikatsioonile programmi kestel viie-palli skaalal (1-halb...5-väga hea). 53% lapsevanematest olid väga rahul suhtlusega programmi ajal. 33% vastanutest olid üsna rahul ja 13% rahul.

Joonis 6. Lapsevanemate rahulolu kommunikatsiooniga programmi kestel. (autori koostatud)

Läbiviidud intervjuu (vt lisa 3, lk) eesmärgiks oli saada isikukeskset ja sügavat vaadet sotsiaalsele talupidamisele. Intervjueeritava valikul seati tingimuseks, et respondendi talus viibimise aeg oleks sarnane keskmisele programmi pikkusele. Nõusoleku intervjuuks andsid neli noormeest vanuses 16-21 aastat.

Intervjueeritav (edaspidi N) on hetkel 21 aastane noormees. Ülevaates antakse edasi tema isiklikud vaated ja mõtted kolmandas isikus, seoses talus läbitud programmiga. Programmis osalemise ajal oli ta 13 aastane ning viibis talus viis kuud. Programmis osalemise põhjuseks märkis ta koolist kõrvaldamise ehk välja viskamise. Otsuse programmis osaleda tegi ta ise, kuid soovitajaks ja nõuandjaks oli tema isa. Lõplik otsus võeti vastu koos. Naatsakule saabudes arvas ta, et programmi kestus on liiga pikk. Olles Naatsakul veetnud mõne kuu, muutus tema hinnang ja ka praegu ütleb ta, et programmi pikkus oli optimaalne.

N aitas kaasa kõigis talutöödes ja osales ka õppetöös. Mõned tegevused olid talle keelatud tema ea tõttu: mootorsaega töötamine, traktoriga sõitmine, elektriliste puu- ja metallitöö masinatega töötamine. Kõige rohkem meeldis talle loomadega töötamine. Tema kohustuseks oli kitsede eest hoolitsemine, nende söötmine, karjatamine ja talli puhastamine. Talle meeldis õppida uusi asju. Kõige ebameeldivamaks tegevuseks oli tema jaoks värske liha käitlemine, selle ettevalmistamine söögiks. Samuti ei meeldinud talle kivide korjamine põllul. Kuigi mõned tööd olid talle vastumeelsed, tunnistab ta, et saadud kogemused on teda hilisemas elus palju aidanud.

Suhted perekonnaga olid enne Naatsakule tulemist head, ning on püsinud stabiilsena. Rääkides suhetest teiste talu residentidega toob ta samuti esile positiivse: tal ei tekkinud tõsiseid tülisid teiste noorte ja juhendajatega. Tema sõnul vedas tal kaaslastega. Vaba aega kasutas ta aktiivselt ja tegi koos teiste talu residentidega erinevaid tegevusi. Positiivsed suhted olid tema jaoks ka kõige olulisemaks abistavaks teguriks Naatsaku talus viibides. Eelkõige toob ta esile suhted teiste noortega.

Tagasi mõeldes Naatsaku talus veedetud ajale saab N paremini aru oma toonastest probleemidest ja tunnistab, et on suutnud need lahendada. Vahetult peale programmi lõppu tundis ta uhkust, et oli programmi läbinud. N on praegusel hetkel rahul, et osales programmis. Ta tunneb ennast enesekindla ja vastutusvõimelisena.

Intervjueeritav lõpetas peale programmi läbimist põhi- ja keskkooli ja läheb sel aastal ametikooli automehhaanikat õppima. Ta käib hetkel tööl ja elab koos vanematega ning pole veel majanduslikult iseseisev.

2.4. Uuringu tulemuste arutelu ja järeldused

Alapeatükis analüüsitakse küsitluse tulemusi läbi võrdluse teoreetilises osas tutvustatud uuringutega ning samas võrreldakse ka kahe respondendi grupi vastuseid omavahel. Samuti tuuakse esile intervjuu käigus kogutud isikukeskne arvamus sotsiaalse talupidamise, kui rehabilitatsiooni/sotsiaalteenuse kohta.

Sarnaselt Madalmaades 2009. aastal läbiviidud uuringule (vt peatükk 1.2, lk 14; Elings, 2012), olid Naatsaku talu programmis osalejad teenuse jooksul statsionaarselt talus. 63% noortest tõi olulise aspektina välja uute oskuste omandamise (vt alapeatükk 1.2., lk 15; Leck, Upton & Evans, 2015). 27% osalejatest märkisid, et looduskeskkond ja loomad olid nende jaoks olulised. 36% pidas kõige tähtsamaks struktureeritud ja kindlat päevarütmi, mis võimaldas neil korrastada oma elu. Üks vastaja tõi ka eraldi välja programmi kõik olulisemad komponendid: kindel päevaplaan, iseseisev töötamine, vastutus - peab ise hoolitsema selle eest et tuba oleks soe, söök valmis. Väga tähtis oli tema jaoks juhendaja igakülgne toetus ning samuti olid suureks abiks teised noored. (vt ka peatükk 1.3., lk 20; Berget, 2010). Kuna kõik respondendid hindasid programmi komponente erinevalt lähtudes isiklikust aspektist, tuleb esile tuua juhendaja rolli olulisus. Tema ülesandeks on seostada kõik programmi komponendid tervikuks ja pakkuda toetust ja nõustamist nii programmis osalejale, kui ka lapsevanemale.

Naatsaku talu ei paku jätku/toetusprogrammi, kuid annab lõppraportis ehk programmi kokkuvõttes kirjalikud soovitusel edasiseks tegevuskavaks (vt ka peatükk 2.1., lk 21). Programmi kestel toimub pidev suhtlus ja nõustamine vanematega, et nad oleksid valmis aitama oma last ka pärast teenuse lõppu. Kuna peale programmi lõppu naasevad noored tagasi keskkonda, kus neil olid (tekkinud) probleemid (sõbrad, eakaaslased, kool, perekond, sõltuvus), siis on väga tähtis, et nad saaksid nõustamist ja abi nii programmi ajal kui ka edaspidi (vt peatükk 1.2., lk 15; Elings, 2012). See aitab säilitada programmi pikaajalisemat mõju ja hoiduda tagasilangusest.

Leck, Upton & Evans (vt peatükk 1.2, lk 14) toovad välja seosed programmi kestuse ja probleemide vähenemise/lahenemise vahel. Lõputöös uuriti seoseid talus veedetud aja

pikkuse ja probleemide lahenemise vahel kasutades Microsoft Excel programmi funktsiooni *Data Analysis –Correlation*. Probleemideks olid õpiraskused, perekondlikud probleemid, probleemid eakaaslastega, sõltuvusprobleemid ja muud probleemid. Analüüsist tuli välja seos sõltuvusprobleemide vähenemise ja programmi pikemaajalisema kestuse vahel. Teiste probleemide puhul otsene seos puudus. Programmi kestus varieerus ühest kuust ühe aastani. Siiski ei tee töö autor tulemuste põhjal lõplikke järeldusi, kuna valim on võrdlemisi väike.

Põhjused, miks osaletakse Naatsaku talu sotsiaalse talupidamise programmis on väga erinevad (vt Tabel 3. lk 26; Joonis 4. lk 31) ning ühesuguseid probleemide kombinatsioone ei esinenud. 41% küsimustikule vastanud noortest ja 40% lapsevanematest märkis programmis osalemise põhjuseks vaid ühe lahendust vajava probleemi, kuid praktikas on alati tegu multi-probleemsete olukordadega (Dr M. von Schwanenflügel, suuline vestlus, 07.03.2017). Kuigi lähtudes antroposoofilisest käsitlusest tuleb eelkõige keskenduda inimesele, mitte probleemile (vt alapeatükk 1.3, lk 17; Antroposoofia s.a.), on oluline lastevanemate, noorte ja kooli poolt antav eelnev info. See aitab vältida situatsioone, kus teenuse pakkuja poolne kvalifikatsioon ja teenuse komponendid osutuvad ebapiisavaks/ebasobivaks.

Berget (2010) toob välja AST suunitlusega kogukonnas elamise võimalikud positiivsed ja negatiivsed mõjud. Kogukond võib olla nii toetav kui ka privaatsust vähendav ning mõjub igale indiviidile erinevalt. Naatsaku talu asub eraldatud maapiirkonnas ning programmis osalejad on programmi kestel talus. Kuigi on võimalus nädalavahetustel lähimas linnas käia ning regulaarselt lisategevustest osa võtta (kontserdid, matkad, väljasõidud 2-3 korda kuus) on keskkond pigem eraldatust pakkuv. Talus viibib korraga kuni kaks noort ja üks kuni kaks vabatahtlikku, lisaks talu personal. Hinnates eraldatust viie palli skaalal tõid 58% programmis osalenud noortest välja selle komponendi olulisuse. 16% hindas eraldatust vajalikuks mõnikord. Üks vastaja pidas seda väga oluliseks, ning ühe vastaja puhul oli eraldatus vastumeelne ja takistav tegur.

Elings (2012) toob ühe positiivse näitajana oma uuringus välja suhete paranemise noore ja lapsevanemavahel. Uuriti kontakti nii isa kui ka emaga. Mõlemal juhul oli suhte paranemine märgatav (vt alapeatükk 1.2., lk 16). Käesolevas uuringus ei jagata andmeid soo alusel gruppidesse, kuna valim on väike ning mõnedel juhtudel on tegemist

üksikvanemaga, kärgperega või lapsendamisega (MTÜ Naatsaku Eesti-Saksa Öko-Bioloogiline Talukeskkond, 2017). Lapsevanematel ja noortel paluti hinnata omavahelise suhte kvaliteeti viie palli skaalal. Peale programmi lõppu hindasid noored suhet oma vanemaga positiivsemalt kui lapsevanemad: 50 % noortest pidas kontakti väga heaks, 33% heaks, 8% (üks vastaja) normaalseks ning 8% halvaks. Samas hindasid lapsevanemad suhet väga heaks 33% juhtudest, heaks 46%, ja normaalseks 20%. Keskmiselt muutus suhe peale programmi lõpetamist paremaks ühe palli võrra. Omavaheliste suhete paranemisel võib oluliseks faktoriks olla ka füüsiline eraldatus.

Uuringus kasutatud WEMWB skaala punktide summa põhjal võib tuua esile järgneva võrdluse: Madalmaades läbi viidud uuringu tulemuste põhjal oli programmi järgselt vaimne tervis ja heaolu tunduvalt paranenud 81% noortest (vt tabel 1, lk 16). Käesolevas uuringus andsid kaks vastajat pigem madala hinnangu oma vaimsele tervisele ja heaolule, kuus vastajat märkis selle pigem heaks ja neli vastajat väga heaks ehk 83% peab oma hetke olukorda pigem heaks või väga heaks.

Töö autor soovib antud skaala kasutusega võrrelda programmi järgset vaimse tervise ja enesehinnangu olukorda Madalmaades läbiviidud uuringuga, programmi järgsest olukorrast (vt alapeatükk 1.2. lk 16). Uuringus oli kajastatud ka muutuse dünaamika, kuid käesolevas uuringus tuuakse esile ja võrreldakse teenuse järgset vaimse tervise olukorda, kuna uuringus osalenud respondendid ei täitnud skaalat enne teenuse kasutamist.

Üheks oluliseks eesmärgiks programmis on iseseisvuse ja enesekindluse soodustamine läbi uute oskuste õpetamise, vastutuse võimaldamise ja struktureeritud päevarütmide. See eesmärk on oluline ka teoreetilises osas tutvustatud uuringutes (Leck, Upton & Evans, 2015; Elings 2012; Pedresen, 2016). Iseseisvuse ja toimetuleku uurimisel küsiti osalejatelt majandusliku sõltumatuse hetkeolukorda. Küsimus oli nii noorte, kui ka lastevanemate ankeedis. Hinnangud toimetulekule olid sarnased. 58% noortest ja 53% lastevanematest märkisid et nad (nende lapsed) ei ole majanduslikult iseseisvad. 41% noortest ja 27% lastevanematest vastasid et on (nende lapsed) täielikult iseseisvad. 20% lastevanematest märkis, et nende lapsed vajavad vahetevahel majanduslikku abi. Majanduslik iseseisvus oli seotud ka noorte vanusega.

Noortel paluti vabas vormis kirjutada, mis oli nende jaoks programmiga seoses oluline. Küsimusele vastamine ei olnud kohustuslik ning vastamata jättis üks respondent. Kaks hiljuti (2014, 2015) programmis osalenud noort märkis, et neil ei ole midagi lisada. Tähtsaks peeti reaalselt ja praktilist osalemist töös, ning seeläbi kogemuste ja teadmiste suurendamist. Viis vastajat tõi välja, et programmi jooksul kogutud teadmised on neid edaspidises elus palju aidanud. Kaks vastajat tõi esile, et alles peale programmi lõppu said nad aru, et see oli neid aidanud, ning talus olles ei olnud nad osanud seda piisavalt hinnata.

Sarnaselt noortele paluti ka lapsevanematel välja tuua programmiga seotud olulisi aspekte isiklikust vaatenurgast. Enim toodi esile laste enesekindluse kasvu (9) ja suhete paranemist perekonnas (6). Lapsevanemad pidasid ka tähtsaks, et nende lastel oli võimalus uute oskuste omandamiseks (4). Neljal juhul toodi esile ka programmi läbimisest möödunud aja seos positiivse muutusega käitumises. Vahetult peale programmi läbimist ja naasmist Saksamaale toimus mõnel juhul tagasilangus, kuid pikemas perspektiivis olukord paranes ja probleemid vähenesid. Üks lapsevanem viitas ka jätkuprogrammi vajadusele. Kahel juhul viitasid lapsevanemad sellele, et lapsed ei soovinud ise Naatsakule tulla. Mõlema juhtumi korral oli programm vanemate sõnul edukas ja aitas nende lastel pikemas perspektiivis kasvatada enesekindlust ja lahendada probleeme. Kahel juhul tõi esile lapsevanemad, et programmis osalemine ei olnud nende laste jaoks õige valik.

Kahe respondentigrupi vastuseid võrreldes võib väita, et programmi mõju on erinevatelt seisukohtadelt vaadates sarnane. Nii noored kui ka lapsevanemad toovad esile sarnaseid mõjutegureid ja põhjuseid. (vt ka alapeatükk 2.3) Võrdlus on oluline, kuna eestkostja/lapsevanem on tihti teenuse valiku otsustaja ja rahastaja ning teenuse otsene tarbija ehk nooruk, peaks omama sarnast arusaamist oma probleemidest ja vajadustest.

Läbiviidud intervjuust järeldus hea koostöö ja suhtlus nii lapsevanema ja noore vahel kui ka talu residentidega. Respondent tõi selle faktori välja kui ühe olulisema abistava teguri (vt ka alapeatükk 2.3., lk 34). Samuti tuli esile loomadega töötamise tähtsus ja kohustused/vastutuse võtmine (Berget, *et al.*, 2010, lk 59).

Nii ankeetküsitluse, kui ka intervjuu tulemustest võib järeldada, et sotsiaalne talupidamine, kui sotsiaaltöö/rehabilitatsiooni/ennetusmeetod avaldab positiivset mõju vaimsele tervisele, sotsiaalsetele oskustele ja iseseisvale toimetulekule. 86% lastevanematest tõi esile programmi positiivse mõju üldisele toimetulekule, probleemide vähenemise ja suhete paranemise perekonnas. 75% küsitluses osalenud noortest märkis rahulolu programmiga ja viitas, et see oli antud hetkel õige valik.

Oluliseks võib pidada ka teenuse kasutajate teadlikkust sotsiaalse talupidamise põhimõtetest ning ootuste vastavust programmi sisule. Kuigi mõne teenuse kasutaja puhul ei andnud programm soovitud tulemusi arvab autor, et sotsiaalne talupidamine mõjub sihtrühmale vastavalt seatud eesmärkidele. Vältimaks olukordi, kus teenus ei vasta vajadustele peaks ettevõttel olema piisavalt infot kliendi ja tema probleemide kohta, ning klient peaks olema teadlik ettevõtte kvalifikatsioonist ja reaalistest võimalustest. Valdkond vajab põhjalikumat uurimist ja sobivaks meetodiks võiks olla longituud-uuring, mis võimaldab saada paremat ülevaadet sotsiaalse talupidamise pikaajalisest mõjust.

KOKKUVÕTE

Käesolevas lõputöös antakse ülevaade sotsiaalse talupidamise mõjust sihtrühmale, juhindudes sotsiaalse talupidamise mõju-uuringutest Euroopa riikide näitel. Sotsiaalne talupidamine hõlmab erinevaid termineid, mis viitavad teenuse komponentidele ja osakaalule. Teenus võib olla terapeutiline ja seotud hooldus- või raviasutusega, kuid peamiseks lähtepunktiks on seos loodusega ja põllumajandusega. Patsiendid/kliendid/hoolealused on kaasatud põllumajanduse või aiandusega seotud tegevustesse ning osalevad nendes vastavalt oma võimetele.

Sotsiaalne talupidamine on sobilik laiale sihtrühmale ja vanusele. Lisaks sellele on teenuse peamiste plussidena on välja toodud füüsilise ning vaimse tervise paranemine ja loomulik keskkond, kus puudub vajadus kunstlikult loodud tegevustele.

Euroopas on sotsiaalne talupidamine erineval arengutasemel. Norras on see riiklikult tunnustatud ja rahastatav teenus, Itaalias, Madalmaades ja Ühendatud kuningriikides on see hästi arenenud ja riik soodustab valdkonna kasvu. Prantsusmaa, Portugal, Soome ja Saksamaa on keskmises arenguastmes ja pigem on valdkond eraalgatuslik. Mõne näitena teerajajatest võib välja tuua Sloveenia, Bulgaaria ja Tšehhi vabariigi.

Sotsiaalne talupidamine Eestis ei ole veel laialt levinud ning puuduvad ka seadusandlus ja kvaliteedinõuded. Siiski on märgata huvi kasvu ja riikliku tasandi samme otsimaks jätkusuutlikke lahendusi regionaal- ja sotsiaalpoliitikas. Kuigi Eestis on vähe ettevõtteid, kes defineerivad ennast sotsiaalse talupidamisena, leidub nende hulgas nii teraapiale keskendunud kui ka antroposofiilise lähenemisega asutusi.

Antroposofia on Eestis vähetuntud ja konventsionaalne lähenemine teraapiale, põllumajandusele ja haridusele. See käsitleb endas terviklikku lähenemist inimesele hõlmates ka spirituaalset aspekti. Oluliseks on kooskõla looduse ja inimese vahel, keskendumine inimesele, mitte probleemile ning teenuse kasutaja ja juhendaja partnerlusel põhinev suhe.

Lõputöös kajastatud mõju-uuringud on läbi viidud keskmises arengufaasis olevates riikides. Uuringutes tuuakse välja sihtgruppi (käitumisprobleemidega noored) enim mõjutanud faktorid ja mõju ulatus. Noored pidasid oluliseks keskkonda ja suhtlust juhendajatega. Samuti toodi esile füüsilise koormuse kasulik mõju riskikäitumise vähenemisele. Uuringu tulemused näitasid enesekindluse kasvu ja vaimse tervise paranemist.

Käesoleva lõputöö empiirilises osas uuriti sotsiaalse talupidamise mõju antroposoofilise suunitlusega sotsiaalses talupidamises, mis asub Eestis. Ettevõtte on tegutsenud 15 aastat ja lähtub oma põllumajanduslikus osas nii mahetoomise põhimõtetest, kui ka biodünaamikast. Ettevõtte juhid on steinerpedagoogilise kõrgema haridusega ja saksa päritoluga. Omades pikaajalist õpetamise kogemust steinerpedagoogilises õppeasutuses, pakutakse talus erinevaid võimalusi käitumisprobleemidega noortele.

Mõju-uuringu küsitluses osalesid nii teenust kasutanud noored, kui ka nende vanemad, et saada mõlemapoolne hinnang mõju ulatusest. Samuti sooviti kahe respondendigrupi vastuste esile toomise ja võrdlemisega suurendada uuringu usaldusväärsust. Küsitluses osalenud noored ja nende vanemad olid kasutanud teenust 1-12 aastat tagasi. See võimaldas saada isikukeskset ülevaadet sotsiaalse talupidamise mõjust pikemas perspektiivis.

Uuring viidi läbi veebikeskkonnas „Connect.ee“, ning oli suunatud kõikidele Naatsaku talus teenust kasutanud noortele ja nende eestkostjatele. Küsitluses kasutati kvantitatiivse ja kvalitatiivse uurimismeetodi kombinatsiooni ja see oli anonüümne. Kasutati nii avatud, kui suletud küsimusi. Ankeetküsitlusele vastanute seast valiti välja üks intervjueeritav, saamaks isikukeskset ja sügavamalt ülevaadet sotsiaalse talupidamise mõjust teenuse kasutaja seisukohalt. Uuringu tulemusi kajastatakse üldistatult ka Naatsaku talu kodulehel.

Noored, kes osalesid programmis, hindasid seda kasulikuks ja arendavaks, ning tõid isiklikust seisukohast välja erinevaid mõjutegureid, mis olid nende jaoks tähtsad. Kõige rohkem mainiti struktureeritud päevarütm ja suhteid talu residentidega. Samuti oli tähtis loomadega tegelemine. Vanemate seisukohalt omas suurt olulisust keskkond kus

programmi läbi viiakse ning sotsiaalse talupidamise kontseptsioon. Lisaks pidasid nad tähtsaks noorte võimalust osaleda õppetöös.

Võrreldes kahe respondentigrupi arvamusi omavahel leiab sarnased hinnangud programmis osalenud noorte sotsiaalsele toimetulekule enne ja peale programmi ning iseseisvale majanduslikule toimetulekule peale programmi. Samuti on sarnased hinnangud peresuhetele, mis paranesid programmi tulemusena mõlema respondendi grupi arvates.

Võrdluses Ühendkuningriikides ja Madalmaades läbiviidud uuringutega on käesoleva uuringu tulemused sarnased nii mõjufaktorite, kui ka tulemuste põhjal. Noored peavad oluliseks sarnaseid tegureid ja hindavad oma vaimset tervist ja iseseisvust pärast programmis osalemist positiivselt.

Autor arvab läbiviidud uuringu põhjal, et sotsiaalne talupidamine on sobilik alternatiivne meetod käitumisprobleemidega noorte aitamisel. Tõenduspõhisuse uurimiseks on vaja läbi viia täiendavaid tulemusuuringuid, mis kaardistaks teenuse kasutaja olukorda enne programmi ja pikema ajaperioodi jooksul peale programmi.

Sotsiaalse talupidamise kui teenuse arendamiseks Eestis oleks vajalik kohalike omavalitsuste ja sotsiaalsete talupidamiste tihe koostöö. Kohalikud omavalitsused peaksid olema teadlikud piirkonnas tegutsevate ettevõtete potentsiaalset ja soodustama koostööd sotsiaalosakonna ja sotsiaalsete talupidamiste vahel. Samuti võiksid sotsiaalsed talupidamised ise korraldata avatud uste päevi ja talukülastusi nii potentsiaalsetele klientidele/huvitatutele, kui ka kohalikule omavalitsusele. Selline algatus annaks sisendi ka riiklikul tasandil seadusandlike aktide vastuvõtmiseks, mis võimaldaks luua seaduslikud alused teenuse osutamisele ning rahastamisele.

Sotsiaalsetel talupidamistel oleks autori arvates vajalik luua katusorganisatsioon, mis koondab erinevad ettevõtted ühtsesse andmebaasi ja lihtsustab nii juurdepääsu infole. Selline andmebaas oleks abiks ka näiteks koolide sotsiaalpedagoogidele ja praktika korraldajatele. Samuti soodustaks see uute sotsiaalsete talupidamiste teket, kui nad saaksid kogemusnõustamist ja abi katuseorganisatsioonilt või sarnastelt ettevõtetelt.

VIIDATUD ALLIKAD

- Antroposoofia. (s.a.). *Eesti Antroposoofiline Selts*, Loetud aadressil <http://antroposoofia.ee/eesti-antroposoofiline-selts/>
- Arma Ratsatalu. (s.a.). *Terapeutiline ratsutamine*. Loetud aadressil <http://armaratsatalu.ee/ratsutamisteraapia>
- Berget, B., Braastad, B., Burls, A., Elings, M., Hadden, Y., Haigh, R.,...Wilcox, D. (2010). *A report of the Working Group on the Health Benefits of Green Care*, Retrieved from http://www.agrarumweltpaedagogik.ac.at/cms/upload/bilder/green_care_a_conceptual_framework.pdf
- Bundesamt für Familie und zivilgesellschaftliche Aufgaben. (n.d.). *Das Bundesamt, Chronic*. Retrieved from <http://www.bafza.de/das-bundesamt/chronik.html>
- Clarke. A, Putz. R, Friede. T, Ashdown. J, Adi. Y, Martin. S,... Platt. S. (2010). *Warwick-Edinburgh Mental Well-being Scale (WEMWBS) acceptability and validation in English and Scottish secondary school students (The WAVES Project)*, Retrieved from <http://www.healthscotland.com/uploads/documents/16796-WAVESFinalReport.pdf>
- Demeter-Internationale. (2016). *Statistics*, Retrieved from <http://www.demeter.net/statistics>
- Di Iacovo, F. O'Connor, D. (2009). *Supporting policies for Social Farming in Europe* Retrieved from <http://www.umb.no/statisk/greencare/sofarbookpart1.pdf>
- Dijkshoorn-Dekker, M. (n.d.). *The characteristics of Dutch Care Farms*. Retrieved from http://www.maie-project.eu/fileadmin/user_upload/de/maie-project/Social_Farming/flyer_eng.pdf
- Eesti Ratsasporidi Liit. (2017). *Pararatsutamine*. Loetud aadressil <http://www.ratsaliit.ee/vali-teema/pararatsutamine/>
- Elings, M. (2012). *Effects of care farms. Scientific research on the benefits of care farms for clients.*, Retrieved from

- https://www.carefarminguk.org/sites/carefarminguk.org/files/Effects_of_care_farms_Elings.pdf
- Hine, H., Peacock, J., & Pretty, J. (2008). *Care farming in the UK: Evidence and Opportunities*. Retrieved from <https://www.carefarminguk.org/sites/carefarminguk.org/files/UK%20Care%20Farming%20Research%20Summary.pdf>
- Jackson, R. (2006). *Holistic Special Education: Camphill Principles and Practice*. Edinburgh: Floris Books
- Kruuse, R. (2016). Heaolu arengukava muudab sotsiaalsektorit [Eriväljaanne]. *Sotsiaaltöö*, 19, 3-9
- Krüger, M. (2010). Multifunctional Agriculture in Europe Social and Ecological Impacts on Organic Farms, Retrieved from http://www.adam-europe.eu/prj/6897/prd/11/2/2010_4056_FR_MAIE_pub_2.pdf
- Leck, C., Upton, D., & Evans, N. (2015). Growing well-beings: The positive experience of care farms. *British Journal Of Health Psychology*, 20(4), 745–762. doi:10.1111/bjhp.12138
- Limbrunnel, A., van Elsen, T. (2013). *Boden unter den Füßen, Grüne Sozialarbeit- Soziale Landwirtschaft- Social Farming* [Pind jalge all, Roheline hoolekanne- Sotsiaalne põllumajandus- Sotsiaalne talupidamine], Beltz Juventa: Weinheim und Basel
- Lühiuuringu Sotsiaalne talupidamine Eestis 2011.a. kokkuvõte. (2011). Loetud aadressil <http://www.maainfo.ee/public/files/2011-12-13-SOTS-TALUPIDAMINE-LYHIK%DCSITLUSE-KOKKUVOTE-VEEBILE.pdf>
- Maamajanduse infokeskus. (s.a.). Teemaleht: Sotsiaalne talupidamine. Loetud aadressil http://www.maainfo.ee/?page=3469#Tegevused_Eestis
- Multifunctional Agriculture in Europe. (n.d.). Social farming in Europe, Retrieved from <http://www.maie-project.eu/index.php?id=33&L=3>
- MTÜ Naatsaku Eesti-Saksa Öko-Bioloogiline Talukeskkond. (2017). *Datenbank*. Naatsaku: Markus von Schwanenflügel
- Neuberger, K., Stephan, I., Hermanowski, R., Flake, A., Post, F. J., van Elsen, T. (2006). *Farming for health: aspects from Germany*. Retrieved from <http://orgprints.org/8610/1/neuberger-et-al-2006-farming-for-health.pdf>

- O'Connor, D, Lai, M, Watson, S. (2010). *Overview of Social Farming and Rural Development Policy in Selected EU Member States*. Retrieved from <http://enrd.ec.europa.eu/enrd-static/fms/pdf/A9746FA3-0D7E-1772-5CC7-11217C8EC059.pdf>
- Payne, M. (2016). Sotsiaaltöö ja sotsiaaltööharidusega seotud päevakajalised teemad Ühendkuningriigis. *Sotsiaaltöö 4*, 94-1k 98.
- Pedersen, J. A. (2016). *The Green Care Movement: Sustainable Development in Anthroposophic Social Therapy Communities*. (Master Thesis) Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/>
- Putz, R, O'Hara, K, Taggart, F ja Stewart-Brown, S. (2017). *Using WEMWBS to measure Quality assurance care farms*, Retrieved from <http://www.landbouwzorg.nl/index.php?pagid=58>
- Putz, R., O'Hara, K., Taggart, F., & Stewart-Brown, S. (2012). *Using WEMWBS to measure the impact of your work on mental wellbeing: A practice-based user guide*. Retrieved from http://www2.warwick.ac.uk/fac/med/research/platform/wemwbs/researchers/userguide/wemwbs_practice_based_user_guide.pdf
- Rosenberg, M. (n.d.). *Rosenberg self-esteem scale*. Retrieved from http://fetzer.org/sites/default/files/images/stories/pdf/selfmeasures/Self_Measures_for_Self-Esteem_ROSENBERG_SELF-ESTEEM.pdf
- Siseministerium. (2014). *Eesti regionaalarengu strateegia 2014-2020*. Loetud aadressil https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/eesti_regionaalarengu_strateegia_2014-2020.pdf
- Sotsiaalministerium. (2014). *Erihoolekande arengukava aastateks 2014–2020*. Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Sotsiaalhoolekanne/Puudega_inimetele/erihoolekande_arengukava_2014-2020.pdf
- Social Renewal Through Community Living. (n.d.). *The Founding Principles and Development of the Camphill movement*. Retrieved from <http://www.croftcvtdemon.co.uk/histor~f.htm#Camphill>

- Uhrmacher, B. P. (1995). *Uncommon Schooling: A Historical Look at Rudolf Steiner, Anthroposophy, and Waldorf Education*, Retrieved from <https://www.ncn.ie/images/headers/earlychildhoodmodels/waldorf.pdf>
- Waldorf World List. (2016). Retrieved from https://www.freunde-waldorf.de/fileadmin/user_upload/images/Waldorf_World_List/Waldorf_World_List.pdf
- Varik, K. (2016). *Sotsiaalne talupidamine Euroopas ja Eestis*. (Bakalaureusetöö). Loetud aadressil http://sev.ee/wp-content/uploads/2013/02/varik_kerli.pdf

Lisa 1. Naatsaku talu programmis osalenud noortele saadetud ankeetküsitlus eesti keeles

Tere,

Kirjutan Teile Naatsaku talust, Eestist. Viin läbi mõju-uuringut seoses lõputööga, sotsiaalse talupidamise tulemuslikkusest Naatsaku talu näitel. Kuna teil on isiklik kogemus, siis Teie vastused on väga olulised, et selgitada välja sotsiaalse talupidamise meetodi mõju sihtgrupile. Küsimustiku täitmine võtab aega umbes 10 minutit ja see on anonüümne, st teie vastuseid ei saa teie isikuga siduda. Palun täita küsimustik enne 14.03.2017. Uuringu tulemused on Teile kättesaadavad alates 01.07.2017 Naatsaku talu kodulehel: www.naatsaku.com

Lugupidamisega,

Kersti von Schwanenflügel

Tartu Ülikooli Pärnu Kolledž

1. Vanus
2. Sugu
3. Millal viibisite Naatsaku talus (aja periood)
4. Mis olid peamised põhjused Naatsaku tallu tulemisel (valikvastused)
  - Õpiraskused
  - Perekondlikud probleemid
  - Probleemid eakaaslastega
  - Sõltuvusprobleemid
  - Muu (täpsusta)

5. Millistes tegevustes te osalesite Naatsaku talus olles (tekst)?
6. Mis Teile meeldis Naatsaku talus olles (valikvastused)?
  - Loodus
  - Toit
  - Inimsed
  - Töö
  - Õppimine
  - Muu (täpsusta)
7. Mis oli teie arvates kõige olulisem sündmus/ tegevus, mis aitas teid Naatsaku talus viibides lahendada oma probleeme (tekst)?
8. Kuidas kirjeldaksite hetkeseisu (hinnangu skaala 1-5):
  - Ma olen optimistlik tuleviku suhtes
  - Ma tunnen ennast vajalikuna
  - Ma tunnen ennast pingevabana
  - Ma suudan oma probleeme ise lahendada
  - Ma tunnen lähedust teiste inimestega
  - Ma suudan ise otsuseid vastu võtta
9. Kas peale Naatsaku talust lahkumist jätkasite haridusteed (ei/ jah- mida tegid)?
10. Kas peale Naatsaku talust lahkumist kasutasite mõnda teist sotsiaalteenust (ei/jah-millist)?
11. Kas käite praegu koolis (jah/ei)?
12. Kas käite praegu tööl (jah/ei)?
13. Kas teil on oma elamispind (jah/ei)?
14. Kas olete majanduslikult iseseisev (skaala1-5)?
15. Kuidas saate läbi oma vanematega/eestkostjatega (skaala 1-5)?
16. Kas soovid veel midagi lisada seoses sotsiaalse talupidamise programmiga Naatsakul (tekst)?
17. Kas oleksid nõus andma täiendavat telefoni-intervjuud? Palun kirjuta oma meiliaadress või telefoni number. Kui lisad oma meili/telefoni numbri, ei ole see ankeet anonüümne, kuid ainult intervjuuerja teab ankeedi täitja isikut.

Lisa 2. Naatsaku talu programmis osalenud noorte vanematele saadetud ankeetküsitlus eesti keeles

Tere,

Kirjutan Teile Naatsaku talust, Eestist. Viin läbi mõju-uuringut seoses lõputööga, sotsiaalse talupidamise tulemuslikkusest Naatsaku talu näitel. Kuna teil on isiklik kogemus siis Teile vastused on väga olulised, et selgitada välja sotsiaalse talupidamise meetodi mõju sihtgrupile. Küsimustiku täitmine võtab aega umbes 10 minutit ja see on anonüümne, st teie vastuseid ei saa teie isikuga siduda. Palun täita küsimustik enne 14.03.2017. Uuringu tulemused on Teile kättesaadavad alates 01.07.2017 Naatsaku talu kodulehel: www.naatsaku.com

Lugupidamisega,

Kersti von Schwanenflügel

Tartu Ülikooli Pärnu Kolledž

1. Kui kaua viibis teie laps Naatsaku talus?
2. Kuidas leidsite Naatsaku talu (tekst)?
3. Miks valisite Naatsaku talu (tekst)?
4. Millistel põhjustel osales teie laps Naatsaku talu programmis (valikvastused):
  - Õpiraskused
  - Perekondlikud probleemid
  - Probleemid eakaaslastega
  - Sõltuvusprobleemid
  - Muu (täpsusta)?
5. Kas need probleemid leidsid lahenduse (hinnangu skaala1-5):
  - Õpiraskused
  - Perekondlikud probleemid
  - Probleemid klassikaaslastega
  - Sõltuvusprobleemid
  - Muu

6. Kas olite rahul kommunikatsiooniga programmi kestel (skaala1-5)?
7. Kas teie laps on majanduslikult iseseisev (skaala1-5)?
8. Millised olid teie suhted lapsega enne programmi läbimist (skaala 1-5)?
9. Millised on teie suhted lapsega peale programmi läbimist (skaala 1-5)?
10. Kas soovite midagi lisada seoses sotsiaalse talupidamise programmiga Naatsakul (tekst)?

Lisa 3. Telefoni intervjuu suunavad küsimused Naatsaku talu programmis osalenud noorele

1. Vanus
2. Sugu
3. Kui vana sa olid Naatsakule tulles?
4. Kui kaua olid Naatsakul?
5. Miks sa tulid Naatsakule?
6. Kas see oli sinu otsus?
7. Kas Naatsakul oldud aeg oli piisav/liiga pikk?
8. Millistes tegevustes sa osalesid?
9. Millised tegevused sulle meeldisid?
10. Millised tegevused olid vastumeelsed?
11. Kas need tegevused on sulle hiljem kasuks tulnud?
12. Kuidas olid sinu suhted vanematega enne Naatsakule tulemist?
13. Kuidas olid sinu suhted peale programmi lõppu?
14. Millised on sinu suhted nüüd?
15. Millised olid sinu suhted talu personaliga ja teiste noortega Naatsakul?
16. Kas sa tunned ennast enesekindlana?
17. Kas sa arvad, et oled vastutustundlik?
18. Mis oli sinu arvates kõige olulisem sündmus Naatsaku talus, mis aitas sind probleemidega hakkama saada?
19. Tagasi vaadates ajale Naatsakul, kas sa saad oma toonastest probleemidest aru?
20. Kas need probleemid on leidnud lahenduse?
Kuidas hindad Naatsakul veedetud aega tagasi vaadates?

SUMMARY

SOCIAL FARMING ON THE EXAMPLE OF NAATSAKU FARM

Kersti von Schwanenflügel

European social sector is moving towards new solutions for healthcare. It is more important to consider social aspect and economical sustainability. In many European countries “Social farming” is recognized as a part of governmentally provided healthcare. In Estonia it is not yet well known or used method. The service/method can be therapeutic and related to a caregiving or medical establishment, but the main starting point is its connection to nature and agriculture. Patients/clients/wards are involved in agricultural or horticultural activities and participate in them based on their abilities.

The thesis novelty is that previously there is no effect-studies conducted in Estonian social farms to give an overview of service and method results. The aim of the thesis is to study the effects of social farming on target group (young people with behavioral problems) and introduce the service through that to interest groups: Estonian crofts, possible service users, schools, local governments. The research tasks are:

- give an overview of social farming;
- bring out the influence of social farming method on service users, based on European countries;
- give an overview of Steiner-pedagogics connection with social farming, based on Naatsaku farm;
- conduct a survey with service users of Naatsaku farm;
- conduct a survey of Naatsaku farm`s service users parents;
- analyse the effect of programme/service based on the results of survey;
- give a client-centred overview of the programme results.

The thesis consists of two parts, where the first part focuses on theoretical aspects of social farming and conducted effect-studies in European social farms. It also consists an overview of anthroposophical approach of social farming. In the second, empirical part gives an introduction of Naatsaku farm and survey results. The key words are: social farming, anthroposophy, (social) subsistence, care farming, therapeutic social farming.

Social farming covers different terms that refer to the components of the service and their relative importance. The service can be therapeutic and related to a caregiving or medical establishment, but the main starting point is its connection to nature and agriculture. Patients/clients/wards are involved in agricultural or horticultural activities and participate in them based on their abilities. Social farming is suitable for a wide range of target groups in various ages. In addition to that, the main advantages of the service include the improvement of physical and mental health and natural environment where there is no need for artificially created activities.

In Europe, social farming can be observed in different stages of development. In Estonia, social farming is not yet widespread and consequently there is no legislation or quality requirements for the farms. However, there is an increase in interest and the state is taking steps in searching for sustainable solutions in regional and social politics. Although there are few enterprises in Estonia that define themselves as “social farms”, the ones that do, include establishments that concentrate on therapy and/or the anthroposophical approach.

Anthroposophy is a little known and unconventional approach to therapy, agriculture and education in Estonia. It includes a holistic approach to a person, including also the spiritual aspect. An important part is harmony between the nature and the man, concentrating on the person, not on the problem and is a partner-partner relationship between the user of the service and the mentor.

The effect-studies described in this thesis have been conducted in the countries where social farming is in the second stage of development. The studies show the factors that have influenced the target group (young people with behavioral problems) the most and the extent of that effect. The young people stated that the environment and communication with their supervisors was important to them. Also, the beneficial effect

of physical work on reducing the risk behavior was pointed out. The results of the study showed growing self-confidence and the improvement of mental health.

The empirical part of this thesis studied the effect of social farming in a social farm that follows the anthroposophical approach. The farm has been operating for 15 years and includes the principles of both green production and biodynamics in its activities. The managers of the enterprise have higher education in Steiner pedagogy and have German roots. Having a long-standing teaching experience in Steiner pedagogy schools, the farm offers various opportunities to young people with behavioral problems.

The study was conducted in the web environment “Connect.ee”, and was directed at all the young people and their tutors who had used the service of the Naatsaku farm. The questionnaire used was a combination of quantitative and qualitative study method and it was anonymous. Both open and closed questions were used. From among the responders, one person was selected for a telephone interview, to obtain a person-centered and more profound overview of the effect of social farming from the point of view of the service user. The results of the study are also published in summarized form at the Naatsaku farm web site.

The participants of the effect-study included both the young people who had used the service, and their parents, in order to obtain the evaluation on the extent of the effect from both sides. Also, bringing out and comparing the answers of the two response groups served to increase the credibility of the study. The young people and their parents participating in the study had used the service 1-12 years ago. This allowed for the person-centered overview of the impact of social farming in the long-term perspective.

The young people who participated in the programme, considered it to be a useful and developmental experience and brought out various influencing factors that they considered important. Most often the structured daily rhythm and relationships with the residents of the farm were mentioned. Also, the activities involving animals were considered important. From the parents' viewpoint, the environment of the programme was very important, as well as the concept of the social farming. In addition to that, they considered relevant the opportunity of the young people to continue fulfilling their educational curriculum.

When comparing the opinions of the two respondents' groups with each other, there are similar evaluations on the social coping before and after the programme and independent economic coping after the programme. Likewise, the evaluations on family relationships are similar – both respondent groups admitted that these improved thanks to the programme.

In comparison to the studies conducted in the United Kingdom and the Netherlands, the results of this study are similar, both in regarding the effect factors and the results. The young people give importance to similar factors and see their mental health and independence after leaving the programme in a positive way.

The author believes, based on the conducted study, that social farming is a suitable alternative method in helping young people who have behavioral problems. To study the evidence base it is necessary to conduct further studies that would map the situation of the service user before the programme and during a longer time after the programme.

In order to develop social farming as a service in Estonia, it is necessary to have a close co-operation of the local authorities and the social farms. The local authorities should be aware of the potential of the local enterprises and promote co-operation between its social department and the social farms. Also, the social farms themselves could organize and hold Open Days and farm visits for both the potential clients/interested persons, as well as to the local authorities. This initiative would also advance the state to take steps and to draw up legislations that would form a basis for state funding in providing the service.

The author finds that the social farms should establish an umbrella organization that would concentrate the different enterprises to a single database and would simplify the client's access to the information. This information would be helpful, for instance, for the social educators in the schools and training organisers. It would also improve the growth of new social farms, if they could receive experience advice and help from the umbrella organization or similar enterprises.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kersti von Schwanenflügel

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose “Sotsiaalne talupidamine Naatsaku talu näitel”, mille juhendaja on Valter Parve MSW ,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni; 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. 2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, 17.05.2017